

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій
Кафедра менеджменту, публічного управління та персоналу

МЕДЮХ Оксана Володимирівна

Механізм залучення підприємницьких структур у процес розвитку територіальної громади. / The mechanism of involvement of business structures in the process of development of the territorial community

спеціальність: 281 - Публічне управління та адміністрування
освітньо-професійна програма - Публічне управління та адміністрування

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ПУАзм-21
О. В. Медюх (Гнатів)

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, Т. М. Попович

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

"29" листопада 2022 р.

Завідувач кафедри
М. М. Шкільняк

ТЕРНОПІЛЬ - 2022

Зміст

ВСТУП

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ЇХ РОЛЬ В РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

1.1. Сутність та принципи організації діяльності органів місцевого самоврядування

1.2. Роль органів місцевого самоврядування залучення підприємницьких структур у процес розвитку територіальної громади

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ ЗАЛУЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР У ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1. Організаційне забезпечення залучення підприємницьких структур у процес розвитку територіальної громади

2.2. Аналіз участі підприємницьких структур у процесі розвитку територіальної громади

2.3. Оцінка ефективності механізму активізації економічної діяльності суб'єктів місцевого господарювання Тернопільської міською радою

Висновки до розділу 2

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАЛУЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР У ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

3.1. Інноваційні інструменти активізації економічної діяльності суб'єктів господарювання та залучення їх до процесу розвитку територіальної громади

3.2. Активізація соціального підприємництва як невід'ємної складової залучення підприємницьких структур у процес розвитку територіальної громади

Висновки до розділу 3

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність теми. Ефективне функціонування суб'єктів господарювання в Україні зумовлюється багатофакторним впливом конкурентного середовища з одного боку, та стану повномасштабної війни з іншого. Тому встановлення позитивних тенденцій та реалізація заходів, спрямованих на покращення підприємницької діяльності в регіонах, безпосередньо залежить від формування цілеспрямованої, узгодженої та прогнозованої державної регуляторної політики та дій контролюючих органів влади та управління на місцях. господарської діяльності.

У процесі реалізації регіональної державної політики, спрямованої на забезпечення ефективної діяльності, підтримку та розвиток підприємництва, важливою є роль та відповідальність органів місцевого самоврядування у напрямку створення сприятливого підприємницького середовища в регіонах. З іншого боку, саме успішне місцеве підприємництво дає змогу створити ресурс для розвитку самої місцевої влади.

Висвітлення проблеми у вітчизняній та зарубіжній літературі. Окремі аспекти означеної проблематики досліджували такі зарубіжні та вітчизняні науковці. Проте незважаючи на актуальність проблематики залучення підприємницьких структур у процес розвитку територіальної громади, вона продовжує потребувати удосконалення, систематизації підходів та нових напрацювань.

Мета роботи: напрацювання напрямів вдосконалення механізму залучення підприємницьких структур у процес розвитку територіальної громади.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначені наступні **завдання:**

- розкрити сутність та принципи організації діяльності органів місцевого самоврядування;
- висвітлити роль органів місцевого самоврядування в активізації економічної діяльності суб'єктів місцевого господарювання;
- дослідити нормативно-правове забезпечення діяльності органів

місцевого самоврядування;

- провести діагностику організаційного забезпечення активізації економічної діяльності суб'єктів місцевого господарювання в м. Тернопіль;
- провести аналіз участі підприємницьких структур у процесі розвитку територіальної громади;
- дати оцінку ефективності механізму активізації економічної діяльності суб'єктів місцевого господарювання Тернопільською міською радою;
- запропонувати заходи напрямки вдосконалення організаційно функціонального забезпечення активізації економічної діяльності суб'єктів місцевого господарювання;
- напрацювати пропозиції з активізації соціального підприємництва як інноваційного інструменту економічної діяльності ;
- запропонувати до використання інноваційні інструменти місцевого економічного розвитку в контексті активізації економічної діяльності суб'єктів господарювання.

Об'єктом дослідження: є механізм залучення підприємницьких структур у процес розвитку територіальної громади.

Предметом дослідження: виступає діюча практика залучення підприємницьких структур у процес розвитку Тернопільської міської територіальної громади.

Теоретичну основу дослідження становить монографічна література вітчизняних та зарубіжних науковців, статті, матеріали наукових та науково-практичних конференцій з питань активізації економічної діяльності суб'єктів місцевого господарювання.

Практична значущість результатів дослідження полягає у виробленні практичних рекомендацій з удосконалення механізму залучення підприємницьких структур у процесі розвитку територіальних громад.

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота, зміст якої викладено на 90 сторінках, складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 44 найменувань, містить 7 таблиць і 20 рисунків.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ЇХ РОЛЬ В РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

1.1. Сутність та принципи організації діяльності органів місцевого самоврядування

Наразі традиційним для України є вживання терміну «місцеве самоврядування», який закріплений на конституційному та законодавчому рівнях і широко використовується в наукових працях. У словниках та економічній літературі термін «самоврядування» визначається як управління будь-яким колом справ найбільш зацікавленими громадянами без втручання сторонніх органів.

Місцеве самоврядування є однією із «фундаментальних демократичних засад конституційного ладу України, а тому процеси його конституційного реформування є найважливішим чинником розвитку всієї системи української державності. Визначення терміну Європейською хартією місцевого самоврядування засвідчує, що місцеве самоврядування – це вид суспільного управління, зокрема управління складними територіальними суспільними системами. Органи місцевого самоврядування – виборні та інші органи територіальних громад, наділені повноваженнями вирішувати питання місцевого значення» [2].

Організація системи місцевого самоврядування реалізується за певними принципами. Під принципом слід розуміти основні правила, що визначають побудову та функціонування системи місцевого самоврядування, дотримання яких забезпечує ефективність їх діяльності. Реалізація засад місцевого самоврядування породжує закономірності та відносини суспільно-політичного характеру, які визначають зміст, організаційну структуру та життєдіяльність елементів місцевого самоврядування. Вони мають форму певних положень, встановлених законом, і використовуються в теорії та

практичній діяльності місцевого самоврядування.

Першорядними принципами «місцевого самоврядування є:

- народовладдя;
- законність;
- гласність;
- колегіальність;
- поєднання місцевих і державних інтересів;
- виборність;
- правова, організаційна та матеріально-фінансова самостійність у межах повноважень, визначених законодавством;
- підзвітність та відповідальність перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб;
- державна підтримка та гарантії місцевого самоврядування; судовий захист прав місцевого самоврядування» [14].

Принципи за ступенем узагальнення розподіляють на «дві групи:

- специфічні принципи місцевого самоврядування;
- загальні принципи організації та здійснення публічної влади» [20].

До першої групи принципів, що визначає загальні принципи організації одночасно двох форм державної влади в Україні - державної влади та місцевого самоврядування, належать принципи, викладені в розділі I Конституції України як основу конституційний лад. Це принципи:

- демократизм;
- гуманізм;
- верховенство права.

Деякі з цих принципів відтворено в українському Законі про місцеве самоврядування в Україні. Це принципи:

народовладдя (визнання народу єдиним джерелом влади в Україні. Народ здійснює владу безпосередньо та через органи державної влади та органи місцевого самоврядування);

законність (органи державної влади та органи місцевого

самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України).

До другої групи принципів діяльності органів місцевого самоврядування України, які ще називають специфічними принципами, належать принципи, що характеризують функціонування та організацію місцевого самоврядування як самостійної форми влади. Ці принципи імplementовані в українське законодавство в рамках ратифікації Верховною Радою України Європейської хартії місцевого самоврядування.

Другу групу принципів умовно поділяють на фундаментальні та спеціальні. Ці принципи включають:

гласність;

колегіальність;

кваліфікованість; влада народу; законність;

поєднання місцевих і державних інтересів;

підзвітність і відповідальність перед органами місцевого самоврядування їх органів і посадових осіб;

правова, організаційна та матеріально-фінансова самостійність у межах повноважень, визначених законом;

державна підтримка та гарантія місцевого самоврядування;

судовий захист прав місцевого самоврядування [14].

До групи спеціальних принципів належать принципи, які розширюють сферу дії основних з урахуванням місцевих потреб, звичаїв, менталітету тощо. Так, до «спеціальних відносять:

– принцип різноманітності організаційних форм здійснення місцевого самоврядування;

– принцип організаційного відособлення місцевого самоврядування, його органів у системі управління державою;

– принцип фінансування державою витрат, пов'язаних зі здійсненням органами місцевого самоврядування наданих законом повноважень органів

виконавчої влади та інші» [14].

Організація місцевого самоврядування України передбачає здійснення виконавчими органами двох груп функцій: власних (самоврядних) та функцій органів виконавчої влади (рис. 1.1).

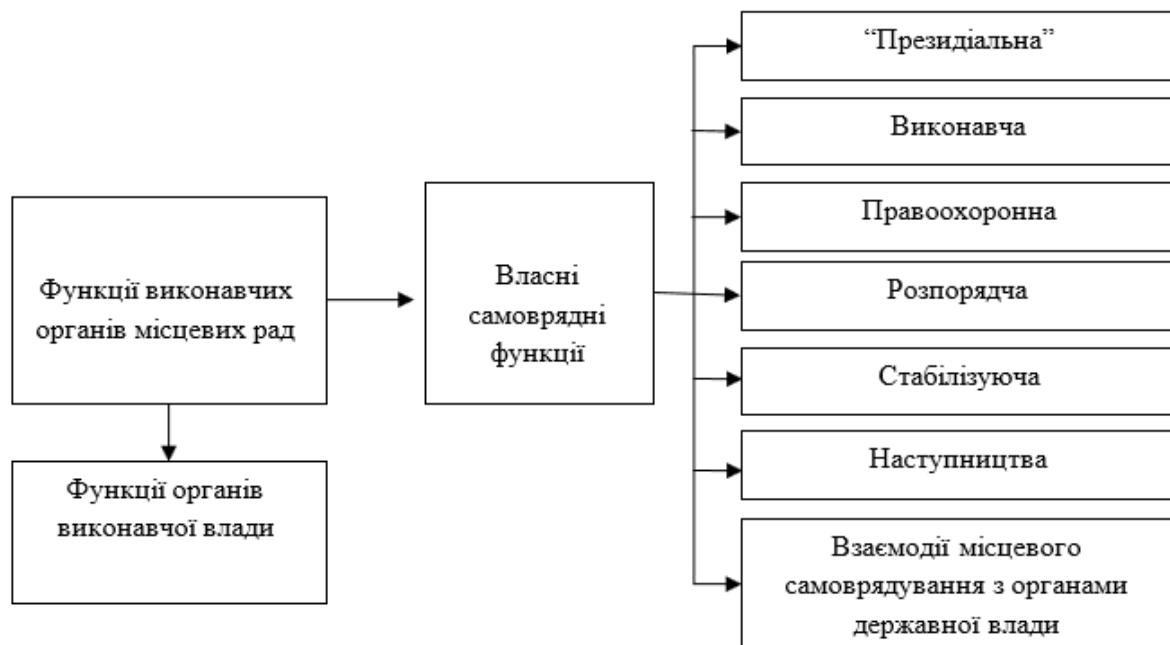

Рис. 1.1 Функції виконавчих органів місцевих рад

Примітка. Наведено за [39]

Засоби виконання основних функцій суб'єктами управління на рівні місцевих рад відображено на рис. 1.2.

Оскільки не всяка територіальна громада може виконувати більшість функцій з управління місцевими справами самостійно, їх здійснює представницький орган - рада, яка є єдиним органом, який представляє територіальну громаду і може діяти від її імені. Проте місцева рада, у свою чергу, також не завжди в змозі виконувати частину функцій, які покладаються на її виконавчі органи, що зумовлює об'єктивну необхідність їх створення. Це цілком природно, тому що представники громадськості, які обираються на загальних, вільних, прямих виборах, не повинні в принципі займатися неважливими питаннями на численних зборах, а концентруватися на найважливіших завданнях територіальної громади.

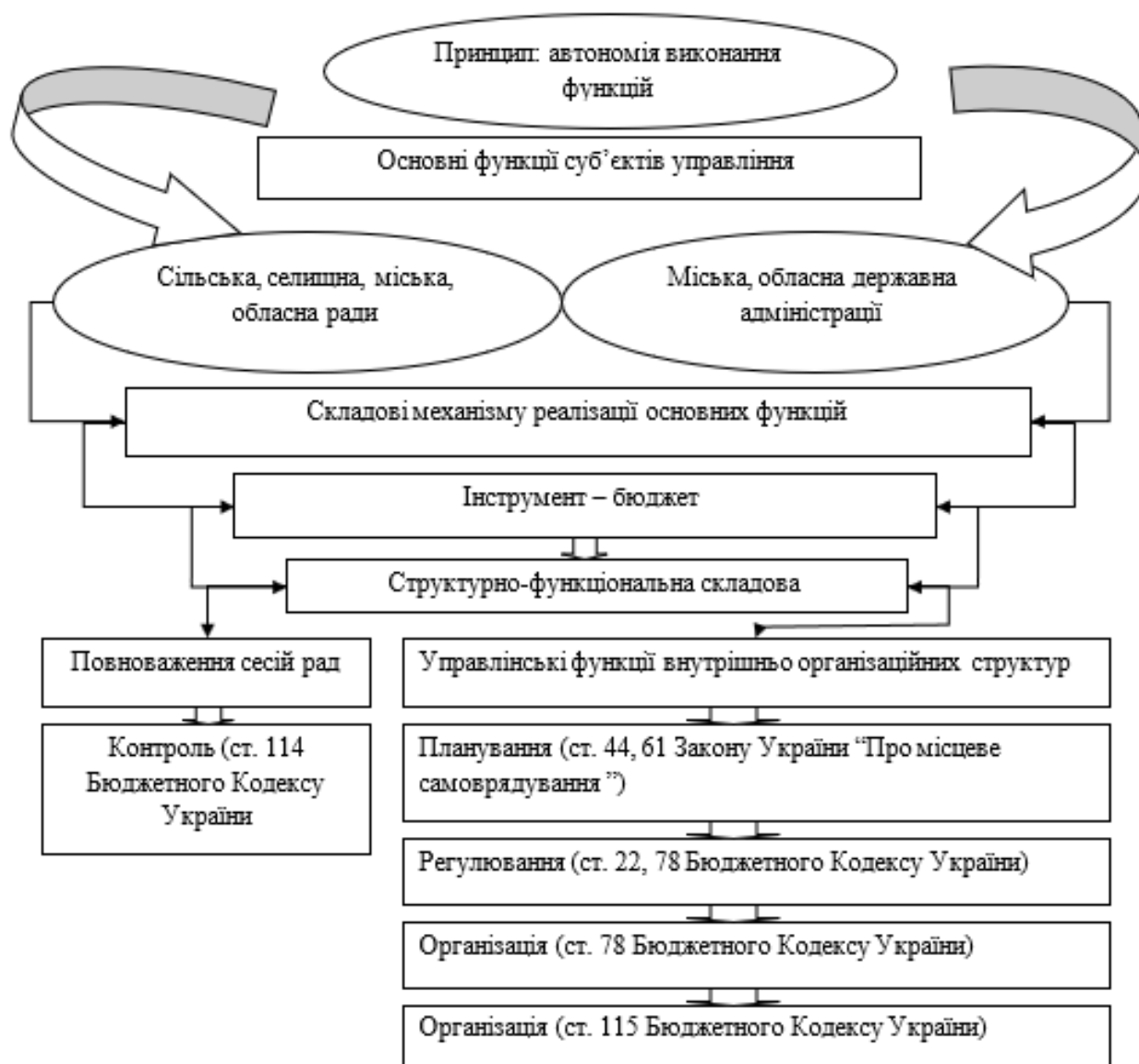

Рис. 1.2. Засоби виконання основних функцій суб'єктами управління
Примітка. Наведено за [11]

Таким чином, виконавчі органи є одним із елементів системи місцевого самоврядування, взаємини якого з іншими елементами цієї системи визначають її основні характеристики як цілісної та самодостатньої. А оскільки місцеве самоврядування є можливістю та правом територіальної громади самостійно вирішувати економічні, соціальні та політичні питання місцевого характеру, є підстави говорити про нього як про спосіб виконання державою управлінських функцій на місцевому рівні через свої представництва.

Місце виконавчих органів місцевих рад у системі місцевого

самоврядування показано на рис. 1.3.

Рис. 1.3 Місце виконавчих органів місцевих рад у системі місцевого самоврядування

Примітка. Наведено за [20]

Маючи єдиний юридично встановлений статус, виконавчі органи різного рівня (села, селища, міста) вважаються структурними підрозділами місцевої ради, що виконують виконавчо-розпорядчі функції. У разі створення великої кількості вони можуть утворювати сукупність, яка має властивості системи. Для зручнішого розуміння можна скористатися загальною схемою структури місцевої ради села, селища, міста (рис. 1.4), де пунктиром визначено факультативні виконавчі органи місцевої ради.

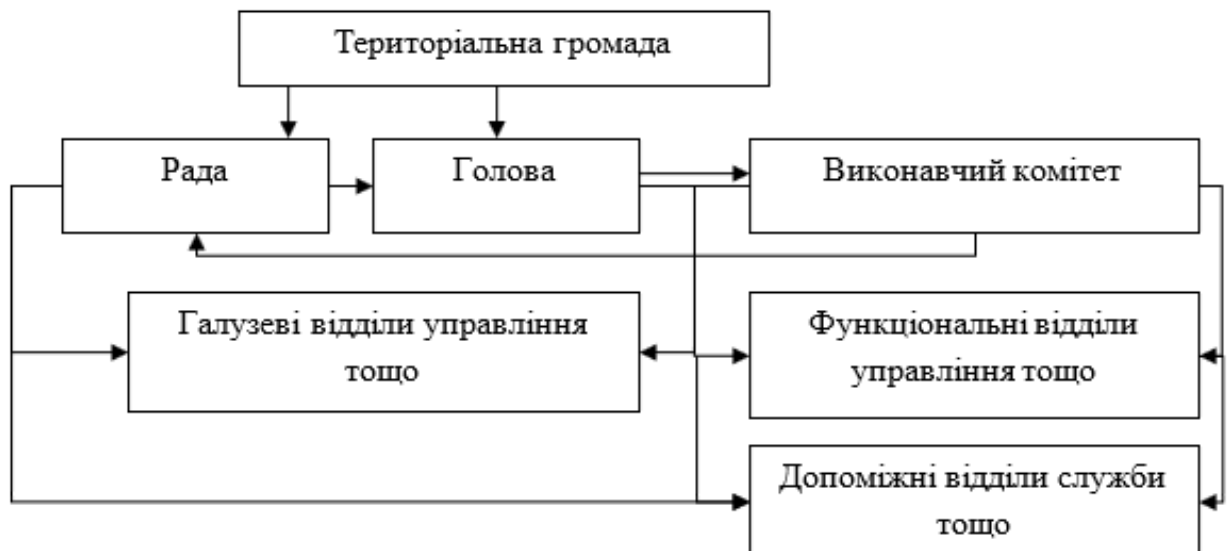

Рис. 1.4. Загальна структура міської ради

Примітка. Наведено за [26]

Необхідно також розглянути питання щодо тих органів виконавчої влади, які не підпадають під загальну характеристику органів виконавчої влади. Це комісії (ради), які створюються для виконання рішень і програм місцевих рад або загальнодержавних програм. Вони виступають формою взаємодії виконавчих органів місцевих рад з іншими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування та громадськістю у виконанні державних, регіональних чи місцевих програм, рішень, підготовці проблемних питань, узгодженні позицій, узгодженні рішень. діяльності, контроль за виконанням рішень тощо. Представниками органів виконавчої влади, діяльність яких пов'язана з роботою комітету, можуть (обов'язково) бути депутати, представники місцевих державних адміністрацій, територіальних органів виконавчої влади, представники громадських об'єднань, культурно-освітніх та наукових установ.

Таким чином, система органів виконавчої влади – це підсистема, що входить до системи місцевої ради, до організаційної структури якої, крім органів виконавчої влади (виконкому, відділів, управління та інших

виконавчих органів), входять село, агломерація, та керівники міста. Кількість елементів системи органів виконавчої влади, характер взаємовідносин між ними залежить від багатьох чинників, врахування яких є необхідною умовою створення органів виконавчої влади відповідною місцевою радою.

Після реформи місцевого самоврядування функції та структура органів місцевого самоврядування суттєво змінилися. Органи місцевого самоврядування отримали нову функцію – самостійність у вирішенні низки питань місцевого характеру, а також ведення власних фінансових реформ. Перш за все, реформа органів місцевого самоврядування передбачала самостійне регулювання ними місцевих справ. Консолідація органів місцевої влади є першим кроком у реорганізації органів місцевого самоврядування.

Більшість сіл втратили сільські ради, їх інтереси представляють у місцевій раді обрані депутати, а у виконкомах – старости села.

Місцеві державні адміністрації підлягають ліквідації, замість них створюються префекти, яких затверджує Президент України за поданням Кабінету Міністрів України.

1.2. Роль органів місцевого самоврядування залучення підприємницьких структур у процес розвитку територіальної громади

Перш за все, місцева влада є невід'ємною частиною соціальної системи держави. Звичайно, його роль в економіці країни обмежена (принаймні територіально), але як орган публічної влади він приречений виконувати визначені функції. Обґрунтуванням цього є включення місцевого самоврядування в господарську діяльність. Щодо завдань, які виконує місцеве самоврядування у сфері економічного розвитку, то слід зазначити, що воно є окремою одиницею місцевого самоврядування, самостійною та незалежною від інших суб'єктів публічного сектору. Специфіка майна (власності), фінансова незалежність (власний бюджет, самостійне фінансове

господарство), а також необхідність перебувати в правовому обороті є елементами, які спонукають до надання дієздатності. З наданням працездатності орган місцевого самоврядування може бути суб'єктом прав і обов'язків, у тому числі брати на себе обов'язки і нести за них відповідальність. Таким чином він може стати активним учасником господарського обігу, а також може здійснювати господарську діяльність у межах, визначених законодавством.

Здійснення господарської діяльності місцевого самоврядування відноситься до його виробничо-обслуговуючих функцій. Крім того, він визначає обсяг і структуру так званих зовнішніх переваг, які місцева влада пропонує суб'єктам місцевого господарства, а також потенційним інвесторам для здійснення господарської діяльності на її території. Здійснення господарської діяльності місцевого самоврядування (його підрозділів) має бути безпосередньою реакцією на місцеві потреби, а отже покращувати умови життя населення, а також забезпечувати ефективність функціонування комунальної інфраструктури. Крім того, за рахунок жителів, зайнятих у різних галузях житлово-комунального господарства територіальної громади, управління якими здійснює орган місцевого самоврядування, економічна діяльність може створити умови для зниження рівня безробіття на її території.

Місцева влада, сама беручи на себе виконання певних суспільних завдань у сфері економіки, часто призводить до ситуації, коли господарська діяльність на певному сегменті ринку зосереджена на інтересах привілейованих осіб. Часто буває так, що ведення господарської діяльності доручається одній особі, тобто монополії. Таким чином, на зазначеному ринку може статися так, що виключається механізм вільної конкуренції, яка є необхідною умовою ефективного господарювання в ринковій економіці. Таким чином, дії місцевої автономії в цій сфері, будучи безумовним виявом втручання влади, можуть мати негативні наслідки. Найбільш помітні

наслідки вжитих дій у сфері муніципальних послуг та продуктів представлені в таблиці.

Таблиця 1.1

«Основні дисфункції економічної діяльності місцевого самоврядування та їх вплив на умови конкуренції на місцевому ринку»

Види дисфункцій	Приклади дисфункцій
<p>Оманлива економічна ефективність – це ситуація, в якій, на перший погляд, господарюючий суб'єкт працює більш ефективно і результативно, ніж інші на тому ж ринку</p>	<p>- Суб'єкт, який є власністю місцевої громади, користується різного роду прямими або непрямими пільгами або цінами, до яких не мають доступ інші суб'єкти, або іншого роду преференціями, в результаті яких витрати на його господарську діяльність нижчі, ніж вартість інших суб'єктів, що діють на тому ж ринку; в цьому випадку виступає зниження витрат діяльності такого суб'єкта, які не є результатом кращого управління, а наслідком рішень органів місцевого самоврядування;</p> <p>- доходи одного виду діяльності підприємства служать для покриття збитків інших видів діяльності підприємства; такий стан справ може мати місце на багатогалузевих підприємствах і спричинити ситуацію, в якій загальний фінансовий результат не даватиме змогу здійснити предметну оцінку ефективності діяльності підприємства;</p> <p>- підприємство отримує підвищені доходи через підвищення цін, які не завжди пояснюються рівнем якості пропонованих на ринок продуктів або послуг; це стосується ситуації, в якій господарюючий суб'єкт має істотну частку на місцевому ринку;</p>
<p>Невисока економічна ефективність – ситуація, в якій виникає відсутність повної відповідальності за результати здійснюваної підприємством діяльності або відсутність зв'язку між економічною ситуацією підприємства, працевлаштованих у ньому працівників</p>	<p>- комунальний суб'єкт, який діє на засадах бюджетного права. Він є завантажений адміністративними завданнями, браком управлінських ресурсів, готової до діяльності в ринкових умовах, браком відповідальності за фінансову ефективність;</p> <p>- підприємство, що є незалежним господарюючим суб'єктом (наприклад, у формі ТзОВ або акціонерне товариство) відзначається переважанням політичних цілей над економічними, що проявляється у впливах політики при укомплектуванні посад або утриманням необґрунтовано роздутого персоналу.</p>
<p>Монополістичні тенденції і нерівна конкуренція – ситуації в яких суб'єкт, що економічну діяльність, є єдиним або домінуючим постачальником</p>	<p>- Комунальний господарюючий суб'єкт, чинячи тиск на місцеві органи влади у сфері економічних преференцій або рішень, які стосуються розподілу портфеля замовлень на продукцію та послуги стає єдиним суб'єктом або домінуючим в ситуації на місцевому ринку; така ситуація має найчастіше місце у випадку так званої природної монополії і, в першу чергу, стосується сфери водопостачання та каналізаційних підприємств, дистриб'юторів</p>

Види дисфункцій	Приклади дисфункцій
товарів/послуг на місцевому ринку, через що може диктувати ціни і отримувати більш високий прибуток без будь-яких додаткових витрат і зусиль, часто не зв'язуючи на необґрунтовано високі витрати	та виробників теплової енергії та інших компаній енергетичного сектора; - діяльність комунального господарюючого суб'єкта може бути причиною неконкурентної ситуації, коли такий суб'єкт диспонує можливістю отримання недоступної для інших суб'єктів інформації, можливістю розпорядження майном територіальної громади, якою не володіють інші суб'єкти, в т. ч. розпорядження комунальним майном по інших цінах з можливістю доплати з місцевого бюджету до нерентабельних видів діяльності, можливістю використання різних економічних, організаційних та/чи правових преференцій.

Примітка. Наведено за» [39]

До небажаних наслідків інтервенцій органів місцевого самоврядування на локальному ринку, слід віднести, «зокрема:

- надання місцевою владою неефективним комунальним суб'єктам економічних переваг (податкових і цінових) і піддаватися утискам у сфері надаваних преференцій;
- субсидювання комунальних підприємств, які діють малоефективно;
- облаштування комунальних підприємств обладнанням за нижчими, ніж для приватного сектору, цінами;
- надання портфеля замовлень на товари та послуги тільки одному або декільком домінуючим суб'єктам, без очевидного економічного та правового обґрунтування» [14].

Найпомітнішими наслідками для місцевої економіки є створення місцевою владою законних (легальних) монополій, тобто розподіл місцевою владою на основі конкретних преференцій, наданих конкретному підприємству – будь то форма комунальної чи приватної власності - виключне право на здійснення господарської діяльності у спосіб, який з юридичної точки зору не завдає шкоди, але виключає можливість здійснення цієї діяльності будь-якою іншою організацією.

Видами господарської діяльності, які місцева влада часто оформляє у вигляді таких монополій, є централізоване водопостачання та

водовідведення, послуги у сфері підтримання чистоти та порядку на території громади, виконання внутрішніх пасажирських перевезень тощо.

Місцеві органи влади приймають рішення про допуск фізичних осіб-підприємців, які можуть здійснювати зазначені види господарської діяльності за допомогою описаних інструментів. Ці інструменти включають інструменти інтервенціоністського або дозвільного характеру. Без згоди місцевого самоврядування, яка виражається у використанні такого інструменту, будь-який підприємець не може працювати на ринку комунальних послуг.

Якщо говорити в концептуальному вимірі, то дозволи в комунальній сфері, на відміну від усіх інших видів дозволів на господарську діяльність, видаються за умови отримання громадою певної свободи (адміністративної свободи). Орган місцевого самоврядування, який надає дозвіл (або створює органами місцевого самоврядування організаційні підрозділи, які відповідно до правових норм не повинні отримувати дозвіл) і одночасно відмовляє у видачі аналогічних дозволів іншим суб'єктам, створює фактичну монополію конкретної компанії. Серед видів економічної діяльності, серед яких місцеве самоврядування має найширші можливості щодо надання дозволів, у різних правових сферах різних країн, централізоване водопостачання та водовідведення, водогосподарські послуги з утилізації твердих побутових відходів та надання альтернативних внутрішніх пасажирських перевезень.

Протягом багатьох років місцеве самоврядування розглядалося як суб'єкт, який поєднує в собі функції, гарантування комунальних послуг і продуктів та їх безпосередню реалізацію та надання. Підтвердженням цього стали думки мешканців, які ототожнювали комунальні послуги з діяльністю місцевої влади. Водночас досвід багатьох країн світу свідчить про зміну ролі держави в економіці, а також господарської діяльності органів місцевого самоврядування. Інтервенціонізм у своїх наступних наслідках повинен призвести до ситуації, за якої збережеться основа зміцнених конкурентних позицій між окремими фірмами на ринку та відбудеться швидкий розвиток

приватних фірм.

З іншого боку, слід пам'ятати, що в деяких випадках необхідно або навіть бажано повністю ліквідувати конкуренцію на цьому ринку, головним чином за рахунок заходів, які сприяють виникненню монополістичних структур. Це, зокрема, у галузях, на які в силу господарських відносин поширюється дія природної монополії, оскільки в ряді таких галузей економічну діяльність ефективніше провадити лише через одного суб'єкта (наприклад, водопостачання та водовідведення). За інших обставин місцева влада може бути неприпустимо залежною від окремого незалежного суб'єкта господарювання. Адже часто неможливо навіть припустити наявність конкуренції в окремих сферах надання державних послуг з огляду на нераціональність технічних та організаційних обставин.

Проте загалом ці ситуації не є універсальними, і практика автономізації підтверджує, що найбільш ефективними є ті сфери господарської діяльності, у яких місцева влада може застосувати ефективні методи демонополізації. У той час існування монополій у певних секторах комунального господарства могло, наприклад, виправдати інші дисфункції, такі як залучення місцевих органів влади до економічної діяльності (особливо, коли реалізація в рамках приватного сектора не має застережень) . Серед цих дисфункцій ми повинні зарахувати попередні: втручання адміністративного фактору, марнотратство ресурсів і надмірні кошти для забезпечення процесу надання послуг.

Сучасні орієнтації на еволюцію режиму роботи місцевих органів влади, які повинні сприяти використанню рішень, адаптованих до ринкової економіки. Ці рішення повинні бути направлені на:

- поділ територіальної громади на сфери відповідальності підрядних організацій;
- використання конкурентних механізмів у сфері делегування завдань та їх реалізації (організація тендерів і закупівель);
- здійснення інших економічних механізмів (система контрактів і дозволів на роботу);

- створення умов для будівництва і розвитку муніципальних послуг;
- регулювання і дерегулювання в комунальному секторі;
- трансформація майнових процесів, у тому числі реалізація приватизаційних операцій» [7].

Отже, з вищесказаного можна зробити деякі висновки. Діяльність місцевого органу влади у сфері місцевого розвитку поєднує елементи регулювання з реальною сферою у формі безпосередньої господарської діяльності. Безпосередній зв'язок із розвитком середовища проживання місцевого населення та місцевим добробутом підприємства гарантують ефективність технічної та соціальної інфраструктури на всій «підзвітній» території підрозділу. Господарська діяльність ОМС, що здійснюється, може бути спрямована як на некомерційну, так і на комерційну (комерційну) мету. Ця діяльність також може здійснюватися у формі різноманітних організаційно-правових осіб, у тому числі за участю приватних компаній.

Слід також зазначити, що до сфери компетенції місцевого самоврядування входить здійснення ряду господарських функцій, які можуть здійснюватися безпосередньо та автономно шляхом виконання їх як суспільних завдань, або у формі опосередкованого впливу, що передбачає передачу відповідальності за надання державних послуг іншим особам (так звана практика аутсорсингу). Органи місцевого самоврядування, використовуючи певні інструменти та засоби правового захисту (наприклад, дозвільну та договірну системи), мають впливати на структуру місцевого ринку комунальних послуг у галузях, де це можливо з соціально-економічної точки зору.

Ми вважаємо, що втручання місцевої влади у сферу муніципальних послуг має бути обмежене регуляторною діяльністю та способами організації з найменшим залученням до безпосередньої реалізації (надання послуг). Окрім необхідності здійснення некомерційної та неприбуткової діяльності з надання послуг, місцевий орган виконавчої влади має сприяти створенню на ринку публічних послуг великої кількості конкуруючих комерційних

структур. Діючи в інтересах територіальної громади, вона має сприяти найбільш ефективному функціонуванню механізму конкуренції у сфері надання муніципальних послуг. Інакше це може мати негативні наслідки не лише соціально, а й економічно, як було зазначено вище.

Будь-яка територіальна громада є зоною безпосередньої діяльності багатьох компаній, які діють в рамках різних ціннісних систем координат. До них належать компанії, які контролюються місцевою владою, а також (найчастіше) великі компанії приватного сектора. Деякі з них надають публічні послуги, які належать до компетенції інших органів місцевого самоврядування, які мають власні цілі, будучи отримувачами публічних послуг. Значення набуває вплив місцевої влади, спрямований не на створення максимально сприятливих умов для функціонування конкретних суб'єктів господарювання, а на стимулювання розвитку місцевої економіки в цілому.

Місцеве самоврядування слід розглядати в ширшому сенсі, ніж просто постачальник державних послуг. Місцева автономія сама по собі є одним із факторів, що впливає на динаміку розвитку підприємництва, оскільки, перш за все, місцева автономія є середовищем для діяльності бізнесу, особливо малого та середнього. Повноваження місцевого самоврядування значною мірою та основними елементами та параметрами впливають на умови діяльності суб'єктів господарювання. Таким чином, за їх рахунок можуть бути створені сприятливі умови для впровадження підприємств.

Важливу роль у визначенні умов діяльності суб'єктів господарювання на визначеній території відіграє місцеве самоврядування. Іншими словами, це засіб опосередкованого контролю за їхньою діяльністю в напрямку спільних цілей місцевого. Ці заходи мають бути спрямовані, в першу чергу, на створення та розвиток технічної інфраструктури, забезпечення інституційної та організаційної підтримки (використання економічних стимулів чи бар'єрів для ведення підприємницької діяльності) (рис. 1.5).

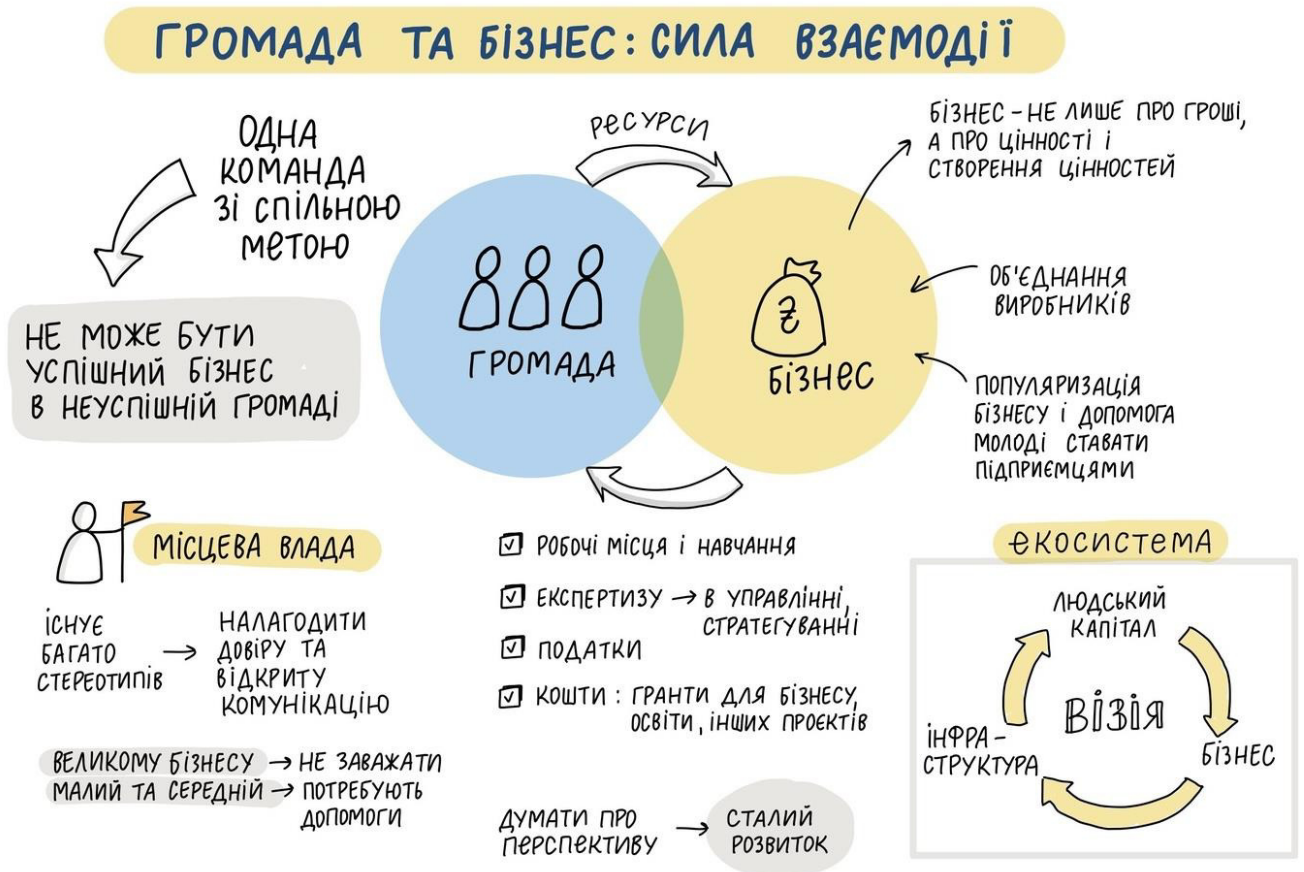

Рис. 1.5. Роль та очікування органів місцевого самоврядування у співпраці з бізнесом

Примітка. Наведено за [8]

Створюючи умови для економічної діяльності місцеве самоврядування повинне вживати різноспрямованих заходів. До них належать, «зокрема:

- непряма координація діяльності господарюючих суб'єктів, що діють на території з метою досягнення їх максимальної вигоди для життєдіяльності всієї системи;
- вирішення протиріч і конфліктів, які можуть виникнути між різноманітними місцевими групами інтересів,
- підтримка діяльності підприємств, сприятливих з точки зору цілей зрівноваженого розвитку,
- ініціювання співпраці між підприємцями, громадськими організаціями, іншими місцевими інституціями,

– створення сприятливих умов для формування та розвитку підприємств на території громади» [7].

Використання економічних важелів для підприємців включає найбільш загальні заходи в рамках формування місцевих бюджетів. Їх метою є підвищення економічної ефективності суб'єктів господарювання за рахунок зниження поточних операційних витрат, інвестиційних витрат та податкового навантаження. Ці інструменти передбачають регулювання у власній компетенції розміру місцевих податків і зборів, прямої та непрямой фінансової допомоги, розміру плати за комунальні послуги, орендної плати, податкових пільг тощо. Серед інструментів стимулювання економічної активності можна назвати податок на майно, орендну плату комунальної нерухомості, розмір місцевих податків та роялті тощо. З їх допомогою органи місцевого самоврядування можуть підтримувати як пріоритетні напрямки розвитку в цілому, так і конкретні організації.

Важливим засобом створення сприятливих умов для розвитку місцевого підприємництва є інвестиційна політика місцевого самоврядування. Розвиток технічної інфраструктури суттєво змінює інвестиційну привабливість території та сприяє залученню інвесторів у місцеву економіку. Таким чином, цей вид діяльності також необхідно трактувати як стимулювання економічного розвитку території.

Інвестиції в інфраструктуру можуть бути ефективним інструментом у руках місцевої влади. Досвід розвинутих країн показує, що дії органів самоврядування у сфері інфраструктурних інвестицій, серед іншого, сприяють поживленню ринкової ситуації, у тому числі впливаючи на ринок праці та активізуючи зовнішнє середовище (постачальників, підприємців), а також сприяння покращенню якості життя мешканців. З іншого боку, вагома перешкода для активізації економічні та соціальні процеси.

Таким чином, створення підприємництва потребує добре функціонуючих місцевих інституцій для підтримки його розвитку. Деякі з них покликані допомогти підприємцям створити новий бізнес, залучити

капітал для організації власного бізнесу (наприклад, місцеві агенції розвитку, кредитна підтримка, гарантії), а інші пропонують бізнес-консультації та консультаційні послуги існуючим підприємствам з метою допомоги з повсякденне управління, розробка стратегії розвитку або впровадження різноманітних інновацій у практику цих компаній. З іншого боку, не варто забувати, що визначення бізнес-інкубаторів, технопарків чи зон діяльності – це створення умов для потенційних інвесторів. Під час перебування ці компанії використовують технічну, операційну або облікову інфраструктуру. Місцевий бізнес-сектор також може розраховувати на підтримку таких інституцій підтримки бізнес-середовища, якщо вони будуть створені.

Інституційна та організаційна підтримка місцевих органів влади має бути адекватно відображена в їхніх політиках та публічній інформації. Реалізація цілей такої політики має стимулювати нових інвесторів до дій у цій сфері, така діяльність також сприятиме утриманню існуючих компаній на території.

Висновки до розділу 1

Місцеве самоврядування є однією з фундаментальних демократичних засад конституційного ладу України, а тому процеси його конституційного реформування є найважливішим чинником розвитку всього ладу Української держави. Органи місцевого самоврядування - "виборні та інші органи місцевого самоврядування, наділені повноваженнями вирішувати питання місцевого значення".

Організація місцевого самоврядування України передбачає здійснення органами виконавчої влади двох груп функцій: власних (автономії) та функцій органів виконавчої влади.

Важливу роль у визначенні умов діяльності суб'єктів господарювання на визначеній території відіграє місцеве самоврядування. Іншими словами, це спосіб опосередкованого контролю над їхньою діяльністю у напрямку спільних цілей місцевого розвитку. Цей тип заходів в основному

спрямований на створення та розвиток технічної інфраструктури, забезпечення інституційної та організаційної підтримки (використання економічних стимулів або бар'єрів для ведення підприємницької діяльності.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ ЗАЛУЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР У ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1. Організаційне забезпечення залучення підприємницьких структур у процес розвитку територіальної громади

Економічна діяльність є основою економічного і соціального розвитку, вирішення соціальних проблем, подолання бідності та забезпечення високого рівня життя громадян. Тому в кожній країні питання створення належних умов для відповідального перед державою, соціально-орієнтованого, спрямованого на вирішення як поточних, так і довгострокових задач бізнесу завжди належали до першочергових.

Протягом останніх 30 років усі уряди та президенти постійно намагалися стимулювати розвиток малого та середнього підприємництва в Україні. Ці зусилля були підкріплені величезними грантами іноземних донорів, які в більшості випадків успішно освоїли самі іноземні експерти, так що серйозних проривів, на жаль, так і не відбулося.

Очевидно, що основні причини пов'язані зі складністю ведення бізнесу загалом, не кажучи вже про незахищеність бізнесу перед владними структурами. Фактично, майже єдиний індекс, який сприймається у світі як справжній індикатор легкості чи труднощів ведення бізнесу в тій чи іншій країні, – це Doing Business Світового банку. (рис. 2.1-2.2).

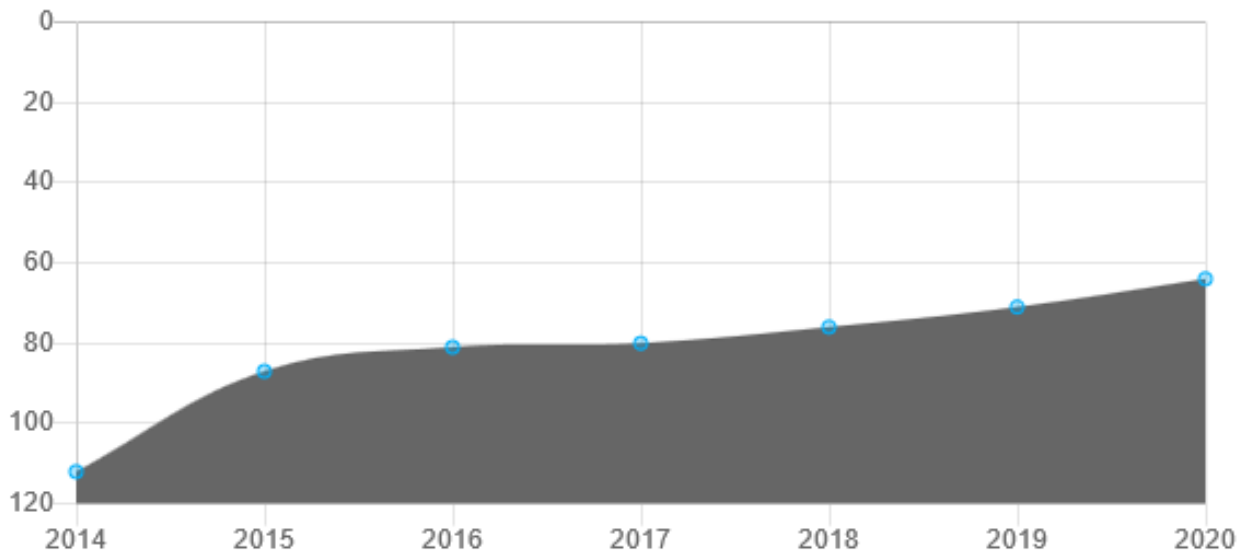

Рис. 2.1. Місце України у світовому рейтингу легкості ведення бізнесу за окремими показниками, 2014-2020 рр.

Примітка. Наведено за даними [44]

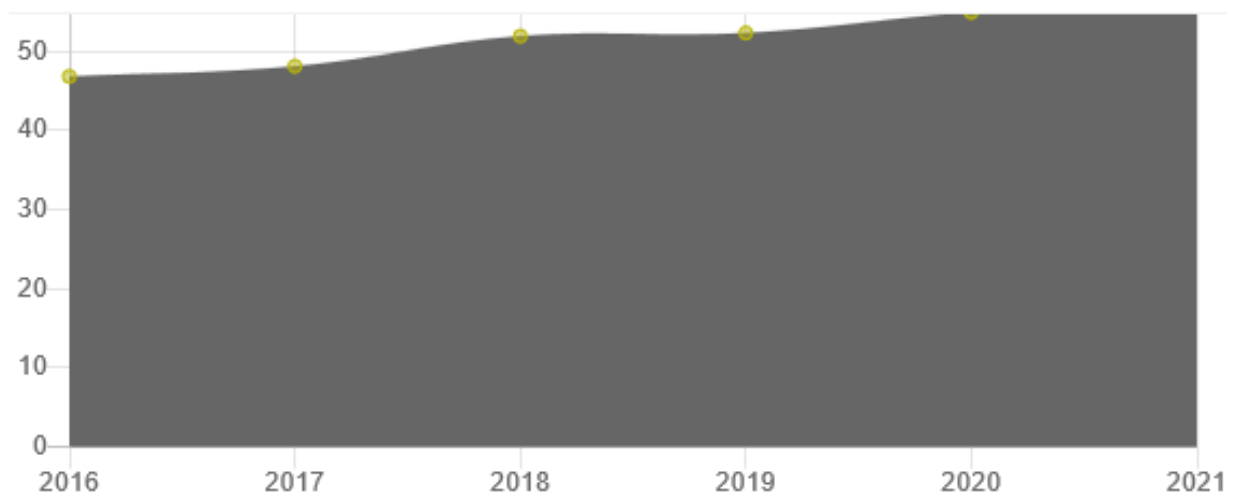

Рис. 2.2. Місце України у світовому рейтингу індексу економічної свободи, 2016-2021 рр.

Примітка. Наведено за даними [44]

Згідно зі звітом Світового банку, Україна у 2019 році за загальним показником легкості ведення бізнесу посідала 71 місце серед 190 країн світу, що на 41 сходинку вище порівняно скажімо із 2014 роком, а в 2020 році вже 64 місце (з 2020 року рейтинг не ведеться). Така ж позитивна динаміка підкріплюється й індексом економічної свободи.

Складові рейтингу оцінюють якість нормативно-правових актів, що регулюють діяльність суб'єктів малого та середнього підприємництва протягом життєвого циклу, та їх впровадження на практиці.

Таким чином, підвищивши загальний рейтинг з 48 позиції, Україна продемонструвала зростання за 7 показниками (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Зміни місця України у світовому рейтингу легкості ведення бізнесу за окремими показниками, 2014-2020¹ рр.

Сфери регуляторної політики	2014 ¹	2020 ¹	+; –
1	2	3	4
Загальний рейтинг	112	71	+ 41
Реєстрація підприємства	47	56	– 9
Отримання дозволі на будівництво	41	30	+11
Підключення до електропостачання	172	135	+37
Реєстрація власності	97	63	+34
Доступ до кредитів	13	32	– 19
Захист інвесторів	128	72	+56
Оподаткування	164	54	+110
Міжнародна торгівля	148	78	+70
Забезпечення виконання контрактів	45	57	– 12
Вирішення неплатоспроможності	162	145	+17

Примітка. 1. – За даними рейтингу Doing Business, чим менше число конкретного показника, тим вищий рейтинг. 2. Наведено за даними [44]

Формування сприятливого економічного середовища є одним із головних завдань діяльності Тернопільської міської ради, що постійно вимагає удосконалення функцій управління та узгодження спільних дій.

Безпосередньо питаннями щодо економічної діяльності на території Тернопільської громади займаються Управління стратегічного розвитку міста та Управління економіки, промисловості та праці Тернопільської

міської ради.

Діяльність Управління економіки, промисловості та праці координує заступник міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради відповідно до розподілу обов'язків між міським головою, секретарем ради, заступниками міського голови.

Основним завданням управління є реалізація повноважень виконавчих органів міської ради в сфері соціально-економічного розвитку Тернопільської міської територіальної громади, створення сприятливих умов для розвитку промислового виробництва, малого та середнього бізнесу, збільшення надходжень до бюджету, забезпечення здійснення контролю за додержанням законодавства про працю на підприємствах, в установах та організаціях, що перебувають у комунальній власності громади, сприяння здійсненню заходів державного нагляду (контролю) за додержанням законодавства про працю на підприємствах, в установах і організаціях, що не перебувають у комунальній власності, а також стосовно фізичних осіб-підприємців, які використовують працю найманих працівників та вчинення інших дій спрямованих на забезпечення наданих повноважень.

До інших завдань Управління економіки, промисловості та праці щодо розвитку територіальної громади «відносяться:

- координація забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку громади, ефективного використання природних, трудових, матеріальних і фінансових ресурсів;

- розробка прогнозів комплексного економічного і соціального розвитку громади, сприяння створенню умов для ефективної роботи підприємств громади всіх форм власності;

- здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення інвестиційної політики в громаді, розробка та обґрунтування заходів, спрямованих на залучення іноземних інвестицій та кредитних ресурсів для розвитку економічного потенціалу громади;

- забезпечення реалізації державної політики у сфері закупівель товарів, робіт і послуг за рахунок державних коштів та коштів бюджету громади;
- забезпечення виконання державної, регіональної та програм громади з питань розвитку малого бізнесу» [40].

Працівники Управління економіки, промисловості та праці мають право: залучати за узгодженням з керівником виконавчого органу міської ради на договірних (громадських) засадах науково-дослідні організації, вищі навчальні заклади та інші установи, підприємства, громадські об'єднання, а також відповідних спеціалістів для підготовки нормативних і інших документів, а також для розробки і здійснення заходів, які проводяться управлінням відповідно до покладених на нього завдань; відвідувати підприємства, установи і організації всіх форм власності а також фізичних осіб-підприємців, які використовують працю найманих працівників та здійснюють діяльність на території громади, з метою проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо додержання законодавства про працю та зайнятість населення» [40].

На відміну від Управління економіки, промисловості та праці – Управління стратегічного розвитку міста Тернопільської міської ради вже є її виконавчим органом. У своїй діяльності управління також підзвітне та підконтрольне, підпорядковане виконавчому комітету і міському голові.

Одним з документів, що деталізує питання організаційного забезпечення залучення підприємницьких структур у процес розвитку територіальної громади є Програма розвитку малого і середнього підприємництва на 2021-2022 роки. В програмі, окрім чітко окреслених заходів, що мають реалізувати підтримку малого і середнього бізнесу на території міста, визначено відповідальних виконавців зі сторони міської ради. Так, для вирішення завдання щодо сприяння органів місцевої влади у формуванні розгалуженої інфраструктури підтримки бізнесу, інформаційного забезпечення діяльності малого та середнього підприємництва реалізовується

ряд підзавдань (табл. 2.2).

Попри наведене, програма також визначає організаційне та методичне забезпечення за такими напрямками як:

Таблиця 2.2

**Програмові завдання розвитку малого і середнього підприємництва
на 2021-2022 рр.**

№ з/п	Заходи	Відповідальний виконавець
1	Підтримка створення та розвитку об'єктів інфраструктури	Управління стратегічного розвитку міста, управління економіки, промисловості та праці
2	Висвітлення актуальної інформації в рубриках «Підприємництво» та «Інвестиції» на сайті міської ради та інші	Управління економіки, промисловості та праці, управління стратегічного розвитку міста
3	Робота консультаційних пунктів для платників податків	Головне управління ДПС в Тернопільській області
4	Проведення семінарів, «круглих столів» з платниками податків	Головне управління ДПС в Тернопільській області
5	Проведення консультацій з новозареєстрованими платниками податків з питань подання звітності в електронному вигляді	Головне управління ДПС в Тернопільській області
6	Висвітлення через засоби масової інформації роз'яснень податкового законодавства	Головне управління ДПС в Тернопільській області
7	Проведення днів «відкритих дверей», «круглих столів», семінарів, консультацій з метою роз'яснення суб'єктам підприємництва діючих нормативно-правових актів	Західноукраїнський національний університет
8	Проведення науковцями закладів вищої освіти науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт зі створення та впровадження науково-технічної продукції на замовлення суб'єктів підприємницької діяльності	Західноукраїнський національний університет

Примітка. Наведено за [40]

– удосконалення системи надання фінансово-кредитної, інвестиційної та ресурсної підтримки суб'єктам підприємництва;

- популяризація підприємницької діяльності;
- активізація самозайнятості населення та створення нових робочих місць;
- підвищення конкурентоздатності місцевих товаровиробників, активізація міжрегіонального та міжнародного співробітництва.

2.2. Аналіз участі підприємницьких структур у процесі розвитку територіальної громади

За сучасного стану ситуації, коли Україна знаходиться в стані війни, одним із основних чинників стабілізації національної економіки є забезпечення економічного зростання в регіонах на основі ефективного використання наявних ресурсів та умов. До основних шляхів зміцнення національної економіки слід віднести активізацію підприємницької діяльності. Підприємництво, як особливий вид господарської діяльності та один із важелів формування і функціонування національної економіки з ринковим механізмом господарювання, відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку як держави, так і міських територій.

В ринковій економіці найважливіше місце займають саме малі та середні підприємства, які стримують процес монополізації та слугують економічним фактором стримання рівня цін і насичення ринку товарами та послугами. Виробнича та господарська діяльність цих підприємств має такі основні переваги:

- динамічність організаційної форми, здатність виробництва оперативно перелаштовуватись на нові технології і продукцію;
- готовність до комерційного ризику з метою завоювання ринку в умовах конкуренції;
- високий рівень залежності від кінцевого результату праці кожного робітника малого чи середнього підприємства, відносним зниженням

вартості готової продукції за рахунок скорочення витрат виробництва;

- оперативність та ефективність управління підприємством.

В ефективному розвитку таких підприємств насамперед зацікавлені територіальні громади, тому що:

1) значна частка даного сектору економіки орієнтована на місцевий ринок;

2) збільшення кількості суб'єктів малого підприємництва сприяє створенню нових робочих місць, що вирішує проблему безробіття в адміністративно-територіальних одиницях;

3) разом із зростанням кількості підприємств та підприємців збільшуються обсяги виробництва та зростають податкові надходження до місцевих бюджетів» [10].

Механізм активізації розвитку суб'єктів економічної діяльності місцевого господарювання повинен бути спрямований на:

- сприяння підвищенню ділової активності малого та середнього бізнесу;
- стимулювання розвитку суб'єктів підприємницької діяльності у пріоритетних галузях;
- удосконалення інфраструктури підприємництва;
- зменшення безробіття шляхом створення нових робочих місць;
- залучення суб'єктів підприємництва до розв'язання соціально-економічних проблем місцевого рівня.

Реалізація зазначених цілей забезпечується шляхом підтримки бізнесу в таких основних напрямках:

- впорядкування нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності;
- удосконалення фінансово-кредитної політики;
- забезпечення інформаційної підтримки підприємництва;
- координування діяльності інфраструктури бізнесу;
- підвищення кваліфікації кадрів у сфері підприємницької діяльності;

- сприяння активізації інвестиційної діяльності.

Головною складовою системи сприяння розвитку підприємництва на території міст зазвичай є відповідна програма. Заходи такої програми орієнтовані на три проміжки часу: довго-, середньо- і короткостроковий.

Основними принципами програми розвитку підприємництва «на довгострокову перспективу є:

- системність, комплексність та збалансованість механізмів регулювання розвитку підприємництва;
- цілеспрямованість у виборі пріоритетних напрямків підтримки суб'єктів бізнесу та концентрація ресурсів для їх реалізації;
- відкритість доступу до матеріальних, фінансових, інформаційних та інших ресурсів для суб'єктів підприємницької діяльності;
- ефективність та адекватність методів регулювання господарських відносин;
- забезпечення прозорості, передбачуваності та адекватності прийняття рішень з питань формування і розвитку підприємницького клімату» [40].

Механізми, що забезпечують розширення бази та прискорення процесів економічного розвитку щодо міста Тернопіль наступні:

- створення нових та розширення сфери діяльності діючих підприємств всіх форм власності малого та середнього бізнесу;
- правильного вибору напрямків промислової політики щодо підприємств всіх форм власності великого бізнесу;
- використання стратегічного планування економічного розвитку міста;
- вдосконалення регуляторної політики органів місцевого самоврядування;
- раціональної інвестиційної політики.

З огляду на це, розглянемо важелі, використовувані Тернопільською міською радою для активізації господарської діяльності бізнесових структур.

Зазначимо, що поліпшення якості життя та добробуту мешканців міста,

покращення демографічної ситуації, виведення екологічної безпеки на рівень європейських стандартів, суттєвих зрушень в економіці міста, потребують цілеспрямованої діяльності виконавчих органів Тернопільської міської ради та послідовної і комплексної реалізації стратегічних пріоритетів економічного, соціального й культурного розвитку міста.

Тобто, щоб місто повноцінно розвивалося, потрібно дві умови: наявність фінансового ресурсу та за наявності – бажання і якісних можливостей управлінського менеджменту.

Відповідно до цього та нагальних потреб територіальної громади, можливостей міського бюджету, в м. Тернопіль визначено основні цілі та пріоритети, а також проводяться заходи щодо їх реалізації.

Основними пріоритетами економічного та соціального розвитку міста визначено:

- посилення інвестиційної привабливості міста шляхом реалізації інвестиційних проектів, спрямованих на підвищення його конкурентоспроможності та через презентації його можливостей на міжнародних форумах, виставково-ярмаркових заходах, як в Україні так і за кордоном;
- створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності шляхом усунення зайвих адміністративних та регуляторних бар'єрів;
- здійснення заходів щодо покращення економічного клімату міста, підвищення економічної активності промислових підприємств, будівництва, малого підприємництва та на цій основі забезпечення зростання надходжень міського бюджету з метою їх перерахування з бюджету споживання до бюджету розвитку;
- активізація роботи податкових та інших контролюючих органів щодо залучення коштів до міського бюджету, зокрема шляхом виведення з тіні доходів фізичних та юридичних осіб;
- створення ефективної системи управління комунальним майном та

земельними ресурсами;

- забезпечення стабільної та ефективної роботи підприємств комунальної форми власності та на цій основі підвищення рівня якості комунальних послуг;

- забезпечення функціонування соціальної та гуманітарної сфери на рівні державних стандартів;

- забезпечення відповідних умов для ефективного функціонування установ охорони здоров'я, освіти, культури та інших закладів соціально-культурної сфери;

- підтримка та впровадження заходів з енергозбереження з метою зниження споживання енергоносіїв;

- здійснення заходів щодо екологічного оздоровлення довкілля.

У цьому контексті основним завданням інвестиційної політики міста є комплексний розвиток інфраструктури міста шляхом залучення інвестицій в економіку, шляхом об'єднання зусиль місцевих та державних органів влади, підприємств та установ для розробки проектів та інвестиційних пропозицій, формування інвестиційний імідж міста. Проведена робота дозволила отримати місту інвестиції на розвиток, які в кілька разів перевищують показники сусідніх міст області (рис. 2.3).

	2018	2019	2020
Капітальні інвестиції	3,7 млрд грн	3,5 млрд грн	3,3 млрд грн
Іноземні інвестиції	\$21,1 млн	\$22,3 млн	\$22,3 млн

Рис. 2.3. Обсяг іноземних інвестицій

Примітка. Наведено за [40]

До початку повномасштабної війни, у Тернополі працювало 70 підприємств, які залучили прямі іноземні інвестиції з 29 країн світу. Крім

того, бізнес разом із міською владою співпрацює із 25 муніципалітетами європейських та інших міст.

Суттєва чисельність мешканців громади зайнята у малому та середньому бізнесі. Чисельність працюючих у сфері підприємництва становить 44,1 тис. осіб. На території Тернопільської громади функціонує різнопланове виробництво, обсяги реалізації продукції якого протягом останніх п'яти років зросли більш ніж у три рази. В громаді зареєстровано понад 120 промислових виробництва, більше 1000 малих промислових виробництв, понад 90% продукції яких експортується за межі громади та області.

Значне місце в діяльності Тернопільської міської ради щодо залучення підприємницьких структур у процес розвитку територіальної громади займає наповнення останніми бюджету міста. Зі свого боку, орган місцевого самоврядування намагається забезпечити оптимізацію витрат, формування та прийняття збалансованого бюджету, враховуючи всю потребу в коштах на соціальні виплати та оплату енергоносіїв, дотримуючись суворої фінансової дисципліни при використанні коштів міського бюджету, недопущення утворення бюджетної заборгованості із виплати заробітної плати та інших соціальних видатків.

Слід зазначити, що протягом останніх років, завдяки проведенню реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, дохідна база міського бюджету, а з 2019 року – і міської громади, демонструє стабільне зростання (за винятком 2020 року, коли темпи зростання доходів уповільнилися, пов'язані з наслідками пандемії коронавірусу та жорсткими карантинними обмеженнями в її першій половині) (табл. 2.3).

Динаміка доходів бюджету міста

(тис. грн)

Показники	Факт 2017року	Факт 2018року	% росту до 2017	Факт 2019р.	% росту до 2018	Факт 2020р.	% росту до 2019р.	Очікува не за 2021р.	% росту до 2020р.
Всього загальний фонд, з них:	2 257 291,4	2 366290,5	104,8	2474574,1	104,6	2325995,5	94,0	3497928,1	150,4
офіційні трансферти	1 213 054,0	1114980,4	91,9	988161,3	88,6	707357,2	71,6	1479471,6	209,2
Власні доходи загального фонду	1 044 237,4	1251310,1	119,8	1486412,8	118,8	1618638,3	108,9	2018456,5	124,7
Всього спеціальний фонд, з них:	83 748,9	84393,1	100,8	139190,4	164,9	115971,2	83,3	140724,5	121,3
власні доходи спеціального фонду	78 748,9	84090,2	106,7	137917,8	164,0	115602,6	83,8	140224,5	121,3
офіційні трансферти	5000,0	302,9	6,1	1208,2	398,9	368,6	30,5	500,0	135,7
Разом доходів	2 341 040,3	2450683,6	104,6	2613764,5	106,6	2441966,7	93,4	3638652,6	149,0

Примітка. Наведено за [40]

Що стосується реального сектору економіки, то головною метою його регулювання є впровадження у виробництво нових прогресивних енергозберігаючих технологій, що сприятиме збільшенню обсягів виробництва та розширенню асортименту конкурентоспроможної продукції високої якості, що відповідатиме вимогам світові стандарти. З цією метою здійснюється політика щодо: – зниження енергоємності виробництва шляхом розробки та впровадження прогресивних технологій і обладнання, підвищення ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів; переведення промислового виробництва на інвестиційно-інноваційний шлях розвитку; розширити асортимент і наситити ринок конкурентоспроможною промисловою продукцією; сприяти структурній перебудові промислового комплексу міста з урахуванням еволюції попиту на промислові товари;

підвищення інноваційно-інвестиційної привабливості підприємств промислового комплексу; забезпечити випереджаючий розвиток високотехнологічних виробництв.

У 2021 році порівняно з попереднім роком економіка громади показала поступове відновлення, що зумовлено переходом на так званий адаптивний карантин та послабленням протиепідемічних обмежень.

Обсяг реалізованої продукції у 2021 році склав 146,4 відсотки у порівнянні з 2020 роком, а частка зовнішнього обороту в загальному об'ємі реалізованої продукції становила 6%, що в порівнянні з минулим роком на 0,2% менше.

Тобто, всі основні показники розвитку громади демонструють стабільне зростання (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Основні показники економічного та соціального розвитку
Тернопільської міської територіальної громади на 2022 рік**

	Показники	Одін. виміру	2020р факт	2021р- очікуване	2022р. прогноз
1	Чисельність наявного населення	тис. осіб	223,9	227,1	228,0
2	Обсяг реалізованої промислової продукції	млн. грн.	10972,5	14210,0	15233,2
3	Обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу у середньому до попереднього року	грн.	49283,2	62572,0	67077,2 107,2
4	Освоєно капітальних інвестицій	млн. грн.	3253,3	3920,0	4202,2
5	Інвестиції у житлові будівлі	млн. грн.	1025,5	2350,0	2519,2
6	Введення в експлуатацію житла	тис. м. кв.	140,7	100,0	107,2
7	Обсяг виконаних будівельних робіт	млн. грн.	2230,6	1960,0	2101,1
8	Перевезено вантажів	тис. тонн	3422,6	4059,2	4302,7
9	Вантажообіг	млн. т. км.	608,8	730,5	786,3
10	Перевезено пасажирів	млн. пас.	25,8	11,7	11,8
11	Пасажиροобіг	млн. пас. км.	208,1	236,0	260,0
12	Роздрібний товарооборот	млн. грн.	8810,0	12200,0	13079,0
13	Середньомісячний роздрібний товарооборот на 1 особу	грн.	3934,8	4476,0	4783,0
14	Реалізовано послуг	млн. грн.	6778,9	10575,0	11336,0
15	Реалізовано послуг на 1 особу у середньому до попереднього року	грн.	30276,0	46565,0	49713,0 107,2
16	Експорт	млн. дол. США	99,3	103,5	110,2

Примітка. Наведено за [40].

Зокрема, до плану на 2022 рік увійшли:

зростання кількості діючих суб'єктів малого та середнього бізнесу на 10 тис. населення: зі 142 до 145 одиниць;

збільшення кількості працівників, зайнятих на малих і середніх підприємствах у загальній чисельності працівників: з 45,4 тис. до 46,8 тис. одиниць;

збільшення обсягу реалізованої промислової продукції на душу населення з 62572,0 грн. до 67077,2 грн.;

збільшення обсягу роздрібного товарообігу з 12 200,0 до 13 079,0 млн. грн. або на 7,2% та збільшення обсягу послуг з 10 575,0 до 11 336,0 млн. грн. або на 7,2%.

освоєння капітальних інвестицій у сумі 4 202,0 млн. грн. з 3 920,0 млн. грн. у 2021 році;

скорочення чисельності безробітних: з 9200 до 8100 одиниць. а кількість безробітних – від 240 до 220 од. а також інші заходи.

2.3. Оцінка ефективності механізму активізації економічної діяльності суб'єктів місцевого господарювання Тернопільською міською радою

Основною орієнтацією в діяльності організацій є ефективність. Проблема ефективності виступає центральною і ключовою проблемою теорії і практики менеджменту. Ефективність притаманна не будь-якій взаємодії і не будь-якому процесу, а тільки тим, що мають визначені цілі. Тобто, ефективність – це виключно відносна характеристика діяльності, причому стосовно цілей, що переслідуються цією діяльністю. В цьому контексті ефективність – принципово управлінська характеристика, принципово управлінське поняття, що співвідносить результат (ефект) діяльності з цілями, що переслідуються, як відношення цього результату до цілей.

Головною характеристикою ефективності організацій є відповідність результатів цілям, по відношенню до яких оптимальність витрат виступає другорядною характеристикою. Якщо цілі не відповідають реальним потребам, запитам, попиту, говорити про ефективне функціонування організацій не можна.

Розрізняють такі три види ефективності:

- ефективність як відношення затрат (З) до одержаних результатів (Р) ($E_{\phi} = Z/P$), що відображає економічність використання засобів і ресурсів (ефективність тим вища, чим менші затрати дозволяють одержати один і той самий результат);
- ефективність як відношення результатів (Р) до визначених цілей (Ц) ($E_{\phi} = P/C$), що виражає ступінь реалізації цілей діяльності, (тобто, ефективність тим вища, чим більшою мірою результати відповідають цілям);
- ефективність як відношення цілей (Ц) до реальних потреб, проблем, запитів (П) ($E_{\phi} = C/P$), що відображає рівень раціональності сформованих цілей (ефективність тим вища, чим в більшій мірі цілі забезпечують вирішення реальних проблем). Ці види ефективності дають змогу об'єктивно,

всесторонньо оцінити діяльність організацій через призму економічності, результативності, доцільності [26].

Критеріями, за якими здійснюватиметься оцінка результативності активізації економічної діяльності суб'єктів місцевого господарювання є в першу чергу поставлених цілей отриманим результатом, а також врахування динаміки за основними ключовими показниками.

Одним із узагальнюючих показників, що характеризує підтримку підприємницьких структур органами місцевого самоврядування з одного боку, та залучення бізнесу до розвитку територіальної громади є Інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України. Так у першій половині 2022 року даний індекс впав на пів пункту та склав 2,17 балів з 5-ти можливих. Це значення – найнижче з 2013 року. (рис. 2.6)

Рис. 2.6. Результати моніторингу інвестиційного клімату в Україні

Примітка. Наведено за [15].

Оцінка генеральними директорами інвестиційного середовища в Україні від початку повномасштабної війни очікувано погіршилась. Так, оцінка піврічної динаміки інвестклімату показує негативну динаміку. 79%

інвесторів підтверджують це, хоча 17% вважають, що діловий клімат не зазнав суттєвих змін.

Незважаючи на війну, 91% компаній, які інвестують в Україну, планують продовжувати працювати на українському ринку, а 55% інвестуватимуть в Україну навіть у воєнний час. Найбільш стабільна ситуація з інвестиціями в агросектор, енергетику, ІТ та телекомунікації, будівництво, фармацевтику, споживчі товари, нерухомість. Більш того, 12% вважають, що новим інвесторам буде вигідно заходити в Україну в 2022-2023 роках, хоча решта 57% респондентів з цим не згодні.

Очікувано, військова агресія Росії проти України очолила список факторів, що негативно вплинули на інвестиційний клімат, на другому місці – корупція та на третьому – слабка судова система (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Фактори негативного впливу на інвестиційну привабливість

Примітка. Наведено за [15].

Водночас негативний вплив Covid-19 гендиректори оцінили як мінімальний та поставили на останнє місце у цьому списку. Серед позитивних змін бізнес-лідери найвище оцінили надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС, скасування мит і квот на український експорт та

«транспортний безвіз» з ЄС (рис. 2.8)

Рис. 2.8. Фактори негативного впливу на інвестиційну привабливість

Примітка. Наведено за [15].

Всі наведені позитивні та негативні фактори так чи інакше впливають на співпрацю органів місцевого самоврядування та підприємницьких структур. Здійснюючи аналіз ефективності залучення бізнесу до процесу розвитку територіальних громад зазначимо, що завдяки заходам Тернопільської міської ради разом з іншими місцевими та державними інституціями, включаючи Тернопільську обласну військову адміністрацію, після 9 місяців повномасштабної війни, на території громади та області відмічено позитивну динаміку щодо реєстрації нового бізнесу (рис. 2.9).

Це обумовлено кількома факторами. Відбуваються глобальні зміни в бізнес-привабливості територій України. Очевидно, що погіршуються позиції північно-східних та південних регіонів, де відбувалися чи ще відбуваються бойові дії, водночас західні регіони мають протилежну тенденцію.

Так, м. Тернопіль та Тернопільська область загалом у 2022 році вперше попали у ТОП рейтингу регіонів, на які припадає більшість підприємницької активності. Умовна десятка лідерів наведена у табл. 2.5

Рис. 2.9. Динаміка реєстрації бізнесу в період повномасштабної війни
Примітка. Наведено за [15].

Таблиця 2.5

Рейтинг регіонів з найбільшою підприємницькою активністю (за 9 місяців 2022 р.)

Місце в рейтингу	Місто, регіон	Зміна позиції
1.	м. Київ.	без змін
2.	Львівська область	помітно зросла — з 5 на 2
3.	Київська область	впала з 2 позиції на 3
4.	Хмельницька область	впала з 2 позиції на 4
5.	Чернівецька область	зросла з 10 на 5
6.	Полтавська область	без змін
7.	Івано-Франківська область	потрапила вперше — із 16 позиції на 7
8.	Тернопільська область	потрапила вперше — із 20 позиції на 8
9.	Черкаська область	потрапила вперше — з 18 позиції на 9
10.	Волинська область	потрапила вперше — з 17 позиції на 10

Примітка. Наведено за [16].

Слід зазначити, що підприємницька діяльність є одним із найважливіших факторів економічного зростання території. Зростання значення показника діяльності зазвичай супроводжується збільшенням кількості компаній, що працюють у різних галузях економіки. Збільшення кількості суб'єктів господарювання призводить до збільшення синергії в різних сферах економіки, покращення рівня життя за рахунок посилення конкуренції та пошуку нових ніш на вже освоєних ринках, що призводить до зниження безробіття та підвищення рівня конкурентоспроможності території. Крім того, зростання кількості компаній, які успішно працюють на території громади, стимулює збільшення обсягів експорту та вартості національної грошової одиниці. У цьому контексті розглянемо динаміку новостворених суб'єктів господарювання (рис. 2.10)

№	Регіон	Період 03-04.2022	Частка нових СГД	№	Регіон	Період 03-04.2022	Коеф. активності (нові СГД на 10 тис. населення)
	Україна	16 890	100%		Україна	16 890	4,43
1	місто Київ	2 707	16,0%	1	місто Київ	2 707	9,13
2	Львівська обл.	1 807	10,7%	2	Львівська обл.	1 807	7,21
3	Дніпропетровська обл.	1 312	7,8%	3	Київська обл.	1 017	5,70
4	Харківська обл.	1 096	6,5%	4	Хмельницька обл.	697	5,58
5	Київська обл.	1 017	6,0%	5	Чернівецька обл.	495	5,51
6	Одеська обл.	904	5,4%	6	Полтавська обл.	674	4,89
7	Хмельницька обл.	697	4,1%	7	Івано-Франківська обл.	650	4,76
8	Полтавська обл.	674	4,0%	8	Тернопільська обл.	478	4,62
9	Івано-Франківська обл.	650	3,8%	9	Черкаська обл.	528	4,45
10	Вінницька обл.	618	3,7%	10	Волинська обл.	449	4,36
11	Запорізька обл.	540	3,2%	11	Дніпропетровська обл.	1 312	4,15
12	Черкаська обл.	528	3,1%	12	Харківська обл.	1 096	4,14

■ регіон піднявся в позиціях (на 2 чи більше позиції)
■ регіон не змінив позиції чи змінив не більше ніж на 1 позицію
■ регіон знизився в позиціях (на 2 чи більше позиції)

Рис. 2. 10. Порівняння регіонів за часткою новоствореного бізнесу

Примітка. Наведено за [16].

Здійснюючи моніторинг створення підприємницьких структур і

залучення їх у процеси розвитку територіальної громади, відзначимо важливість аналізу бізнес-клімату в Тернопільській міській громаді. Так, щороку українські міста стають прозорішими. За 5 років рейтингування середній показник прозорості 100 міст зріс на 62,2% (з 29,9 балів у 2017 до 48,5 у 2021 році). Попри цю позитивну динаміку, темпи росту прозорості міст знижуються. Середній показник приросту у 2021 році становить 1,89%, хоча, для прикладу після першого року рейтингування у 2018 році він складав 38%. У розрізі сфер найбільший середній бал в Освіті (67%), Доступ та участь (66%), Комунальне майно (60%) Інформація про роботу органу місцевого самоврядування (59%). Це пов'язано з тим, що в межах індикаторів наявно більше законодавчих вимог, аніж рекомендованих до втілення належних практик врядування. Крім того, індикатори здебільшого не вимагають великої кількості кадрових ресурсів чи фінансового забезпечення для втілення. З іншого боку, у розрізі сфер підзвітності найбільшу динаміку приросту продемонстрували «Інформація про роботу органу місцевого самоврядування» (3%→15%) та «Доступу та участі» (12,36%→26,94%). Загалом найбільш виконувані сфери: Антикорупційна політика та конфлікт інтересів (50%), Доступ та участь (26,94%), Землекористування та будівельна політика (19%). При порівнянні двох рейтингів наводяться показники прозорості 50 міст, які одночасно є учасниками рейтингування підзвітності (а не всіх 100 міст-учасників рейтингування прозорості) (рис. 2.11).

Рис. 2.11. Рейтинг міст лідерів за показником муніципальної прозорості
Примітка. Наведено за [16].

Аналізуючи ситуацію діалогу бізнесу та місцевої влади у м. Тернопіль зазначимо, що найширший діалог спостерігається щодо фіскальних питань та податкової системи. Питання саме цього вектору значною мірою визначають чи бажатиме як український, так і міжнародний бізнес інвестувати в економіку міста, створювати нові робочі місця. Тому міська влада рухається у напрямку зниження податків для бізнесу, щоб забезпечення належного фінансування Тернопільської міської громади (забезпечення соціальної сфери, освіти, охорони здоров'я) відбувалось через зростання підприємницьких структур, а не розмірів податків. Зокрема, йдеться про тощо.

Однією із найважливіших ініціатив Державної фіскальної служби, яка отримала підтримку, є збільшення розміру мінімальної зарплати. Це також є одним із кроків на шляху до виведення економіки із тіні, а також повного знищення такого явища, як «зарплата у конвертах», і збільшення надходжень до бюджету.

Навіть у період повномасштабної війни, до кінця 2022 року ДФС України планує зробити так, щоб усі сервіси і послуги, довідки, витяги, які нині надає ДФС, можна було отримати через «Електронний кабінет», тобто без прямого контакту платника із посадовою особою, що дозволить виключити можливий фактор корупційної складової, який завжди є при безпосередньому спілкуванні.

Завдяки співпраці із представниками бізнесу у цьому році до Тернопільської митниці ДФС уже надійшло 496 млн. гривень митних платежів, що на 113% більше, ніж за аналогічний період минулого року. Відповідно, до місцевого бюджету митниця перерахувала 54 мільйони гривень, а це, в свою чергу, чималі кошти, передбачені на реконструкцію та поточний ремонт автомобільних доріг нашого Тернопільщини.

Ці та ряд інших ініціатив влади створили передумови поліпшення середовища для розвитку і ведення бізнесу. Підтвердженням цьому є результати рейтингу за «Індексом конкурентоспроможності міст 2021». Рейтинг формується спільно дослідницькою агенцією «Інфо Сапієнс» та Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій за підтримки програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України». Інформація збирається в інтерв'ю з підприємцями, обробляються дані статистики та аналізується інформація з офіційних веб-сайтів міських рад. Загалом рейтинг є інструментом оцінки економічної політики місцевої влади в тому чи іншому місті.

Згідно з оприлюдненими даними, Тернопіль посів шосте місце у рейтингу з 45-ти міст (24 обласні центри та 21 місто з населенням від 73 тис. осіб) та отримав 64,47 бала. Тобто, Тернопіль належить до групи міст з високим індексом конкурентоспроможності». Рейтинг міст на мапі наведено на рис. 2.12.

Рис. 2.12. Індекс конкурентоспроможності міст України за 2021 рік

Примітка. Наведено за [15]

Тобто механізм активізації господарської діяльності суб'єктів місцевого господарювання Тернопільською міською радою в цілому можна визначити як ефективний. Проте в рамках аналізу практики поживлення господарської діяльності місцевих суб'єктів господарювання можна сформулювати наступні рекомендації щодо першочергових заходів ефективної підтримки та визначення основних перспектив розвитку підприємництва на місцевий рівень у майбутньому:

- сприяння формуванню сприятливого підприємницького клімату (приведення чинних нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування у відповідність із засадами державної регуляторної політики; розробка механізму часткового відшкодування з місцевих бюджетів податкових ставок; відсотків за кредитами, наданими суб'єктами господарювання на реалізація інвестиційних проектів, створення

регіональних баз інвестиційних пропозицій малого бізнесу);

- створення нових робочих місць, зниження рівня безробіття та стимулювання розвитку підприємництва (місцеві органи влади сприяють самозайнятості безробітних шляхом надання їм одноразової матеріальної допомоги для започаткування власної підприємницької діяльності; шляхом реабілітації та підвищення кваліфікації безробітних, особливу увагу приділяти професіям, які не тільки користуються попитом на ринку праці, але й дозволяють відкрити власну справу, організовувати семінари та навчання для всіх, хто хоче розпочати підприємницьку діяльність);

- вжиття заходів щодо розвитку підприємництва (розвиток механізмів матеріальної підтримки підприємств, які виробляють екологічно чисту сільськогосподарську продукцію, дбають про її переробку та експорт; сприяють переорієнтації вивільненої праці на нові види діяльності в сільському господарстві та полі); розвиток «зеленого туризму», сприяти залученню зареєстрованих безробітних у містах до працевлаштування на новостворених робочих місцях у сільській місцевості);

– стимулювати проведення регіональних конкурсів (тендерів) на закупівлю товарів та надання послуг суб'єктами малого підприємництва за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також участь суб'єктів підприємницької діяльності у виконанні регіонального замовлення;

- запровадити механізми державно-приватного партнерства у сфері підтримки малого підприємництва на місцевому рівні (для заохочення малого бізнесу до участі у розробці регіональної політики, створення регіональних рад підприємців; стимулювання впровадження інноваційних та енергоефективних технологічних рішень у територій шляхом співфінансування проектів у науково-технічній та інноваційній діяльності суб'єктів малого підприємництва; організувати щоквартальний моніторинг наявності виробничих та невиробничих приміщень об'єктів комунальної власності, які можуть передаватись в оренду суб'єктам господарювання).

Для інформування підприємців та спрощення їх доступу до необхідної інформації створити в регіоні базу даних, яка накопичуватиме та систематизуватиме інформацію щодо норм чинного законодавства України; інформаційно-аналітичні матеріали щодо розвитку підприємництва в регіоні, цінової ситуації, регуляторної політики, діючих банківських установ та кредитних спілок із переліком їхніх послуг у сфері кредитування малого бізнесу.

Висновки до розділу 2

Формування сприятливого економічного середовища є одним із головних завдань діяльності Тернопільської міської ради, що постійно вимагає удосконалення функцій управління та узгодження спільних дій.

Безпосередньо питаннями щодо економічної діяльності на території Тернопільської громади займаються Управління економіки, промисловості та праці, Управління стратегічного розвитку міста та Управління економіки, промисловості та праці Тернопільської міської ради.

Метою їх діяльності є реалізація державної економічної політики на території міста, забезпечення комплексного економічного і соціального розвитку міста, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів.

Механізм залучення співпраці підприємницьких структур у процес розвитку територіальної громади в м. Тернопіль спрямований на: – сприяння підвищенню ділової активності малого та середнього бізнесу; – стимулювання розвитку суб'єктів підприємницької діяльності у пріоритетних галузях; – удосконалення інфраструктури підприємництва; – зменшення безробіття шляхом створення нових робочих місць; – залучення суб'єктів підприємництва до розв'язання соціально-економічних проблем місцевого рівня.

За результатами оцінки ефективності механізму залучення

підприємницьких структур у процес розвитку територіальної громади Тернопільської міської ради за такими показниками як динаміка обсягу реалізації промислової продукції, обсяг реалізованої продукції на одного жителя, обсяг прямих іноземних інвестицій, обсяг експорту зовнішньої торгівлі товарами, виконання дохідної частини бюджету відмічено позитивну динаміку.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ АКТИВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ МІСЦЕВОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ

3.1. Інноваційні інструменти активізації економічної діяльності суб'єктів господарювання та залучення їх до процесу розвитку територіальної громади

Інноваційна активність є основою соціально-економічного розвитку сучасного суспільства як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. В умовах здійснення децентралізації та зростання ролі і значення регіонального розвитку локалізація інновацій та реалізація локальних інноваційних процесів набуває щоразу більшої актуальності, оскільки саме на рівні регіонів відбуваються ті трансформаційні зрушення, які забезпечують зростання національної економіки та добробут населення. І саме місцевий економічний розвиток якнайповніше реалізовується завдяки інноваційним інструментам, здатним забезпечити підвищення конкурентоспроможності окремих регіонів та їх прогрес у довгостроковій перспективі.

З іншого боку, економічний розвиток територіальної громади безпосередньо залежить від дієвості та ефективності тих інноваційних інструментів, які використовуються на певній території.

Так, інноваційні інструменти, завдяки яким здійснюється економічний розвиток території, повинні спрямовуватися на:

- мотивацію окремої місцевості до економічного зростання;
- формування в певній місцевості суб'єктів господарювання, які, використовуючи наявний ресурсний потенціал, здатні ефективно функціонувати та підвищувати конкурентоспроможність регіону;
- задоволення місцевих потреб шляхом раціонального використання власних та залучених ресурсів.

Ці інструменти для глибшого розуміння їх сутності доцільно розділити на окремі напрями, які представлені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Інноваційні інструменти залучення підприємницьких структур до економічного розвитку території

Напрями	Характеристика	Інструменти
Інструменти підтримки бізнесу	Завдяки їм здійснюється економічний розвиток територій	- центри підтримки бізнесу; - мікrokредитування; - гранти для бізнесу; - агенції місцевого економічного розвитку; - бізнес-інкубатори; - центри трансферу технологій; - індустриальні парки; - технопарки/науково-технологічні парки
Інструменти, що мають на меті підвищення якості інфраструктури бізнесу та громадських просторів	Завдяки їм підвищується привабливість територій для інвесторів	- кластери; - міжрегіональні проекти; - державно-приватні партнерства; - центри залучення інвестицій; - ревіталізація промислових об'єктів та місцевості
Інструменти модернізації людського капіталу в процесі економічного розвитку місцевості	Націлені на зменшення міграції робочої сили та підвищення компетентності кадрів	- програми співпраці бізнесу та освіти; - креативні та культурні індустрії; - креативні простори; - програми міжнародної співпраці; - проектні офіси

Примітка. Наведено за [41]

Центрами підтримки бізнесу є інституції, які повинні здійснювати супровід малого та середнього бізнесу окремої місцевості у напрямі забезпечення його прогресивного розвитку. Завдяки діяльності центрів підтримки бізнесу підвищується продуктивність та капіталізація місцевого бізнесу, підвищується рівень довіри підприємців до інституцій підтримки, створюються нові робочі місця в регіоні. Результатом діяльності таких центрів є регіональне розширення місцевого бізнесу та збільшення обсягів експорту продукції місцевих підприємців.

У процесі функціонування підприємці часто відчувають брак

фінансових ресурсів, тому завдяки мікrokредитуванню господарюючі суб'єкти певної території отримують невеликі позикові кошти на тривалий термін на поворотній основі. Завдяки мікrokредитуванню стабілізується операційна діяльність підприємств, підвищується продуктивність та ефективність бізнесу шляхом виробництва нових продуктів та послуг.

Популяризація підприємництва, внаслідок чого відбувається місцевий економічний розвиток, реалізовується завдяки грантам для бізнесу, відповідно до чого підприємці можуть отримати безповоротну фінансову допомогу залежно від пріоритетів грантодавців. Таким чином, бізнес отримує інвестиції, а самі господарюючі суб'єкти переходять на якісно новий рівень розвитку, оскільки гранти дають змогу вирішити їх нагальні проблеми та дати поштовх для реалізації нових ідей.

Агенції місцевого економічного розвитку забезпечують виконання програм та проектів розвитку підприємництва певної території відповідно до пріоритетів її соціально-економічного розвитку. Завдяки діяльності цих інституцій реалізуються довгострокові проекти територіального розвитку, підвищується імідж і репутація місцевості та її конкурентоспроможність.

Збільшення кількості підприємців в окремому регіоні забезпечується за рахунок бізнес-інкубаторів - виробничого простору, який надається початківцям у користування на визначений період на пільгових умовах. У таких умовах зростає кількість інноваційних продуктів, вироблених у певній місцевості, а самі суб'єкти отримують кращі можливості для старту своєї підприємницької діяльності.

Трансфер технологій є процесом передачі навиків, знань, технологій, методів виробництва, зразків виробництва і складових об'єктів технологій між урядами та іншими установами з метою забезпечення науково-технічного прогресу. Відповідно, центри трансферу технологій є спеціалізованими організаціями, завдяки яким можна комерціалізувати результати науково-дослідних робіт, здійснити передачу технологій та ноу-хау у виробництво і таким чином вивести на ринок нові високотехнологічні

продукти та послуги. Наслідком цього є підвищення конкурентоспроможності бізнесу та місцевості загалом.

Індустріальні парки є територіями, готовими для розміщення виробництв, які управляються керуючою компанією і забезпечуються транспортною інфраструктурою та енергоносіями. Завдяки їм зростає динаміка економічного розвитку місцевості, зростає товарооборот та підвищується привабливість регіону для бізнесу.

Створення Індустріального парку вже почалося у Тернопільській міській громаді на земельній ділянці 15 га. Строк, на який створюється індустріальний парк «Тернопіль» становить 30 років і цей проект направлений на:

- покращення інвестиційного іміджу міста Тернопіль та Тернопільської міської громади;
- формування механізмів ефективного задоволення попиту інвесторів на майданчики на території Індустріального парку;
- створення сприятливих умов для функціонування та розвитку суб'єктів господарювання;
- залучення інвестицій в економіку Тернопільської міської громади;
- створення нових сучасних робочих місць;
- диверсифікація економіки міста Тернопіль;
- збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів (рис. 3.1).
-

Очікуваний обсяг інвестицій в ІП	1 – 5 млн дол. США на 1 га індустріального парку
Податок на додану вартість	22 805,0 тис. грн щорічно
Податок на прибуток	13 234,5 тис. грн щорічно
Податок на дохід фізичних осіб	35 402,4 тис. грн щорічно
Єдиний соціальний внесок	43 269,6 тис. грн щорічно
Оренда землі	1 100,0 тис. грн щорічно

Рис. 3.1. Очікувані доходи від індустріального парку

Проект індустріального парку розробили ще у 2018-му. Однак включили до Реєстру індустріальних парків 19 серпня цього ж року. Станом на квітень 2021 року було визначено переможця конкурсу і обрано керуючу компанію. За задумом розробників проекту у парку мають розміщуватись підприємства переробної промисловості (первинна та вторинна переробка сільськогосподарської сировини, виробництво харчових продуктів, виробництво продуктів дитячого харчування); підприємства професійної наукової та технічної діяльності (дослідницька діяльність на предмет покращення якості продукції та використання нових технологій, IT-кластер)

Фінансування проекту передбачається реалізувати за рахунок коштів бюджетів усіх рівнів, суб'єктів господарювання всіх форм власності, міжнародної технічної допомоги, інвестиційних коштів, інших джерел, не заборонених законодавством. Станом на кінець 2022 року у парк можуть вкласти від 15 до 75 млн доларів.

Технопарками/науково-технологічними парками є центри, у яких існують сприятливі умови для науково-технічних інноваційних проектів, які виконуються спільними зусиллями наукових осередків та промисловості. У них реалізуються бізнес-проекти міжнародного рівня. Завдяки технопаркам комерціалізуються ідеї та винаходи науковців, відповідно до чого зростає рівень інноваційного виробництва регіону.

Одним із важливих інноваційних інструментів, завдяки якому підприємницькі структури долучаються до процесів розвитку територіальних громад, є кластери. Інноваційна економіка сучасності значною мірою базується на розвитку кластерів, оскільки кластерний підхід у розвинутих країнах вважається одним із найефективніших інструментів забезпечення місцевого економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності національної економіки загалом. Кластеризація допомагає боротися з викликами, зумовленими глобальною конкуренцією, та протидіяти небезпекам і загрозам економічного розвитку в окремих місцевостях та регіонах країни.

На регіональному рівні кластер можна розглядати як інтегроване об'єднання взаємопов'язаних форм економічної діяльності, яке є основою місцевого середовища і складається здебільшого із малих та середніх підприємств, що взаємодіють між собою на основі географічної близькості та соціального капіталу території. Завдяки діяльності кластерів у багатьох країнах вдається досягти таких результатів:

- диверсифікувати економічний розвиток місцевості;
- покращити бізнес-клімат шляхом покращення доступу підприємств регіону до необхідних ресурсів;
- покращити логістику та реалізацію продукції підприємств кластера;
- знизити ризики в підприємницькому середовищі та оптимізувати грошові потоки в ньому;
- на основі цього підвищити конкурентоспроможність території, де розміщений кластер.

Взаємодія елементів кластеру та їх місце в місцевому економічному розвитку схематично наведена на рис. 3.2.

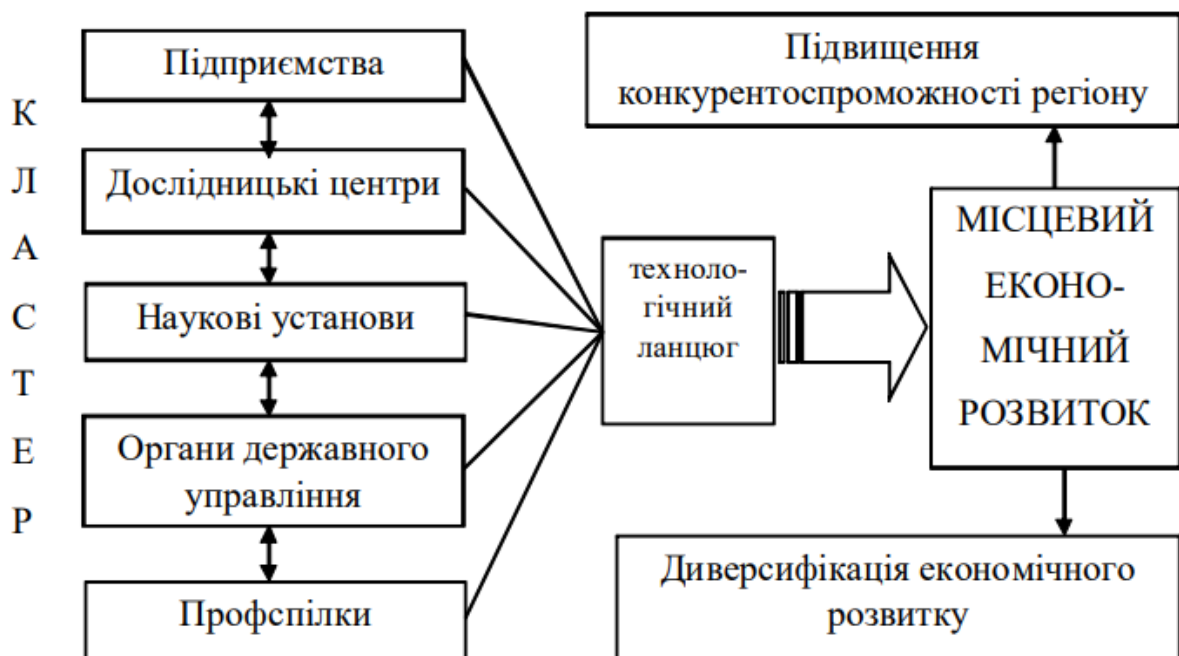

Рис. 3.2. Забезпечення розвитку територіальної громади за рахунок кластерів

Примітка. Наведено за [12]

Таким чином, взаємодія складових елементів кластеру у формі територіальної організації виробництва та пряма участь органів державного управління здатні забезпечити ефективний місцевий економічний розвиток.

Поряд із кластеризацією важливо наголосити на ролі державно-приватного партнерства як важливого інструмента інноваційного розвитку територіальних громад. Так, «інноваційний процес розвитку територіальних громад передбачає впровадження передових форм, методів та технологій, досягнень науково-технічного прогресу в процес життєдіяльності територіальних громад із метою покращення існування її членів, а інновації завжди потребують інвестицій, починаючи з моменту їх розробки і закінчуючи процесом їх впровадження. Оскільки сучасний стан фінансових ресурсів територіальних громад не є задовільним, основним завданням органів місцевого самоврядування є залучення інвестицій приватного сектора для забезпечення сталого розвитку територіальних громад. Ефективним засобом досягнення цієї мети є державно-приватне партнерство, яке повинно залучати фінансові ресурси в розвиток місцевого господарства, забезпечуючи таким чином покращення стану об'єктів державної та комунальної власності» [27].

Однотименний Закон України трактує державно-приватне партнерство «як співробітництво між державою, територіальними громадами в особі органів державної влади та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) і юридичними особами, окрім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами-підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору в порядку, передбаченому чинним законодавством» [32].

Державно-приватне партнерство необхідно розглядати як дієвий інструмент механізму інноваційного розвитку територіальних громад, який забезпечує їх діяльність на більш якісному рівні. Інноваційність цього інструменту місцевого економічного розвитку полягає у налагодженні результативної взаємодії між державою, територіальними громадами та

приватним сектором у напрямі покращення співпраці наукового й бізнес-середовища, створення інноваційних продуктів, що відповідають сучасним вимогам внутрішнього й глобального ринків.

Загалом, взаємодію держави, територіальних громад та приватного сектора в цьому процесі схематично зображено на рис. 3.3 [27].

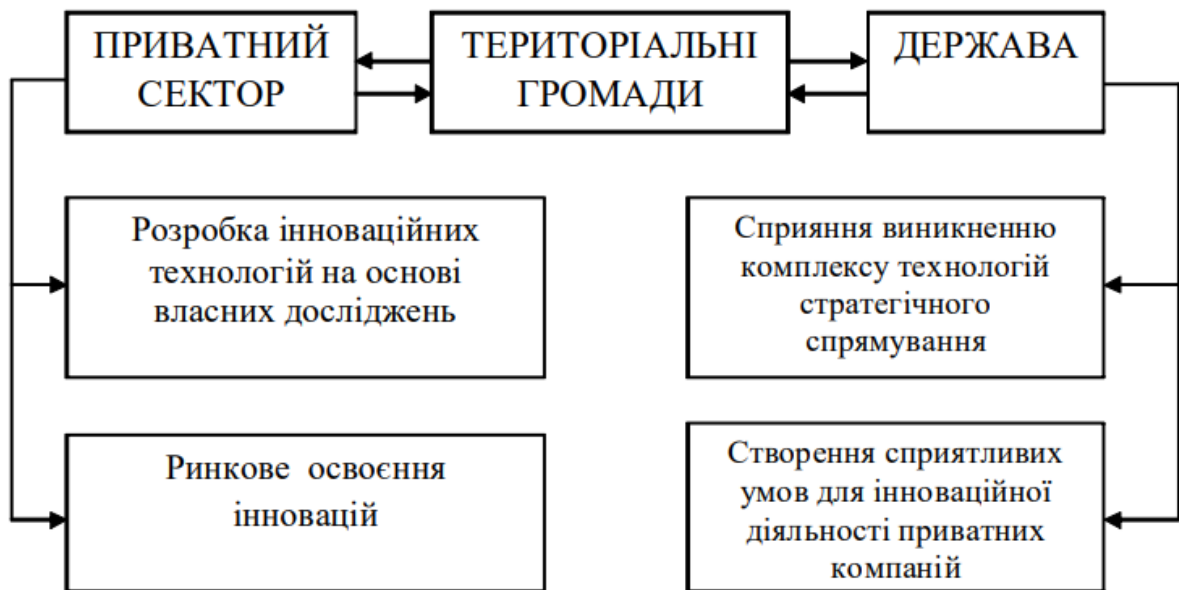

Рис. 3.3. Взаємодія держави, територіальних громад та приватного сектора в інноваційному процесі

Примітка. Наведено за [27]

Результатом взаємодії держави, територіальних громад та приватного сектора в контексті державно-приватного партнерства є підвищення якості функціонування конкретної економічної системи в окремих місцевостях держави. Тому державно-приватне партнерство, безумовно, є впливовим інноваційним інструментом забезпечення ефективного місцевого економічного розвитку і позитивно впливає на функціонування територіальних громад загалом.

Центри залучення інвестицій функціонують як установи, які поширюють інформацію про інвестиційну привабливість територій, а також надають послуги супроводу компаній, які бажають вкласти кошти в розвиток

регіону. Завдяки діяльності таких центрів забезпечується цільовий розвиток пріоритетних для території галузей, а також підвищується конкурентоспроможність регіону.

Щодо ревіталізації як процесу відновлення міського середовища або закинутих промислових об'єктів із метою повернення їм втраченого призначення або надання нового, то завдяки цьому створюються нові простори для здійснення підприємницької діяльності у певній місцевості. Цей інструмент особливий тим, що завдяки ревіталізації забезпечується розвиток депресивних територій та зменшується соціальна напруга в них унаслідок збільшення кількості робочих місць у регіоні.

Програми співпраці бізнесу та освіти як інструмент розвитку територій опосередковано впливають на економічний поступ у певній місцевості, оскільки завдяки цим програмам підвищується привабливість регіону для потенційних роботодавців. Результатом реалізації програм є можливість швидкого працевлаштування студентів та отримання ними компетенцій, які затребувані на ринку.

Креативні та культурні індустрії - це діяльність, яка передбачає використання інтелектуальної власності, завдяки чому створюється додана вартість на ринку та нові робочі місця. Основою такої діяльності є таланти, унікальні навички та творчість, які дають змогу генерувати нові ідеї, продукти та послуги, відповідно до чого підвищується конкурентоспроможність бізнесів, які діють на певній території.

У руслі інновативності працюють і креативні простори як заклади, що створюють комфортні робочі умови та середовище спілкування для творчих підприємців. Збільшення їх кількості в певній місцевості забезпечує зростання привабливості територій для креативних індустрій та технологічних стартапів, що дає поштовх для створення нових бізнесів та економічного розвитку місцевості загалом.

Отже, запропоновані основні інноваційні інструменти місцевого економічного розвитку дають підстави стверджувати, що їх використання в

Тернопільській міській громаді надасть серйозний поштовх для прогресивних трансформаційних змін.

Поряд із цим необхідно наголосити на важливості розвитку місцевої інфраструктури, промоції територій, пошуку грантових програм та реалізації міжрегіональних проектів, використання неформальної освіти. Ці та інші напрями повинні в комплексі із розглянутими інструментами забезпечувати економічне зростання територій.

3.2. Активізація соціального підприємництва як невід'ємної складової залучення підприємницьких структур у процес розвитку територіальної громади

Соціальне підприємництво - підприємницька діяльність, спрямована на позитивні інноваційні зміни у суспільстві: пом'якшення або вирішення соціальних проблем за рахунок доходів, отриманих від власної діяльності.

Головна відмінність від звичайного бізнесу полягає в тому, що для соціального підприємництва отримання та розподіл прибутку не є самоціллю чи основною метою.

В умовах великої кількості соціальних проблем та соціально вразливих груп населення соціальне підприємництво набуває все більшої популярності як ефективний механізм подолання цих проблем. Наразі в Україні нараховується близько 700 організацій, які за тими чи іншими ознаками можна зарахувати до категорії «соціальне підприємництво».

В Україні для здійснення соціального підприємства не передбачено окремої організаційно-правової форми. Тобто організувати соціальне підприємство можна у будь-якій зручній з різноманітних форм (організації громадянського суспільства, суб'єкти підприємницької діяльності тощо), із широким вибором із наявних режимів оподаткування.

Очевидно, що міська влада має бути зацікавлена у створенні та розвитку соціального підприємства, яке не лише вирішуватиме соціальну місію, але й забезпечуватиме низку інших взаємопов'язаних завдань -

створення робочих місць, виробництво продукції, надання послуг, виконання робіт та, як наслідок, створення доданої вартості в макроекономічному вимірі.

На сучасному етапі розвитку суспільних відносин виокремлюють три основних підходи до визначення соціального підприємництва.

1. У США соціальним підприємництвом називають підприємницьку діяльність неприбуткових організацій, дохід від якої спрямовується на реалізацію статутних цілей організації. Місія та статутні цілі таких соціальних підприємств спрямовані на вирішення соціальних проблем, цільової групи, заради якої створювалась організація.

2. В європейських країнах соціальне підприємництво визначається як бізнес із соціальною місією. На відміну від звичайного підприємництва на перше місце тут виходить соціальний аспект, а потім економічна ефективність. Особливостями діяльності соціальних підприємств в Європі є колективна форма власності і діяльність на користь територіальної громади. Тобто суб'єктом соціального підприємництва тут виступають бізнес-підприємства з соціальною місією.

3. Використовується міжнародними приватними та громадськими фондами, створеними задля розвитку та підтримки даного напрямку соціально-економічної діяльності. Такі відомі та дієві фундації, як Schwab Foundation for Social Entrepreneurship (Швейцарія), Skoll Foundation (США) та Ashoka Foundation (Індія), визначають соціальне підприємництво як інноваційну підприємницьку діяльність із метою соціальних змін у суспільстві. Діяльність таких організацій спрямовується на пошук соціальних новаторів по всьому світі і створення сприятливих умов для їх праці. Організаційно-правові форми бізнесу таких підприємств включають діапазон від ініціативної групи в громаді, приватного бізнесу або науково-дослідного інституту.

У процесі своєї діяльності соціальна організація вирішує потрійне завдання:

– соціальна проблема, яка певний час не вирішується через обмежений доступ певної цільової групи до фінансових і політичних ресурсів для її вирішення;

- розроблення та впровадження інноваційного механізму вирішення соціальної проблеми, що порушує сформовану, але несправедливу ситуацію;

- вивільнення ресурсів для цільової групи, що прогнозує краще майбутнє не лише окремих людей, а й суспільства в цілому. Соціальний підприємець виокремлює проблему, з якою частина населення змирилася і сприймає як даність із тих чи інших причин, та сам розробляє і впроваджує новий спосіб вирішення проблеми - у вигляді послуги чи продукту. Отже, соціальне підприємництво дає можливість часткового і динамічного розв'язання гострих проблем суспільства.

Створення соціального підприємства «передбачає:

– визначення чіткої і зрозумілої місії соціального спрямування, яка передбачає вирішення певних суспільних проблем;

– застосування бізнес-методів (організації, планування, контролю) із метою отримання прибутку;

– створення бізнес-організації на основі колективної форми власності, яка охоплює засновників, працівників, цільову групу, волонтерів та ін.

На сьогодні в Україні соціальне підприємництво активно підтримується міжнародними фондами і організаціями, зокрема, існує програми: підтримки внутрішньо переміщених осіб від Програми Розвитку ООН, метою якої є створення робочих місць для внутрішньо переміщених осіб в Україні; допомоги вимушеним переселенцям і громадам від Міжнародної організації з міграції, метою якої є організація малих підприємств, самозайнятості та професійне навчання для цих категорій населення; розвитку сільської місцевості від Фонду «Монсанто», Міжнародного благодійного фонду «Добробут громад»; соціального інвестування «Вестерн Ен-Ай-Ес Ентерпрайз Фонд», метою якої є підтримка соціальних підприємств через надання доступних кредитів, консультаційних послуг, налагодження соціального партнерства для вирішення соціальних проблем у

громадах.

На сьогодні використання підприємницьких підходів до вирішення соціальних проблем у м. Тернопіль дозволить певною мірою зняти навантаження на місцевий бюджет щодо окремих соціальних видатків, забезпечити не лише захист, але й особистісний розвиток для соціально вразливих груп.

Для розвитку соціального підприємництва в м. Тернопіль є всі можливості, серед яких:

– економічна ситуація. Недостатність ресурсів у бюджеті і фінансування соціальної сфери за залишковим принципом спонукає людей і громади ставати більш активними і шукати інноваційні підходи до вирішення своїх проблем, тому соціальне підприємництво розвивається швидше як певна реакція на складну економічну ситуацію. Використання бізнесових підходів у соціальній сфері застосовується в усьому світі і поки що кращої альтернативи не знайдено. Якщо місцева влада зробить усе можливе для комфортних умов ведення бізнесу, зокрема й соціального, ефект буде колосальний: збільшиться наповненість місцевого бюджету, зменшиться рівень безробіття, зросте добробут усієї громади.

Якщо говорити про економічні наслідки, то соціальне підприємництво підвищує сукупну економічну ефективність, оскільки залучає ті ресурси, які до цього були непридатні: вразливі групи населення, відходи виробництва і життєдіяльності, а також їхні різноманітні комбінації;

– законодавство. Як не дивно це звучить, але у відсутності законодавства, яке прямо регулює соціальне підприємництво, є свої переваги. Наприклад, можливістю вибрати для соціального підприємства найбільш оптимальну організаційно-правову форму, як з погляду бізнес-моделі, так і особливостей оподаткування. А це означає, що ідея соціального підприємства може еволюціонувати від комерційного проекту громадської організації до публічного акціонерного товариства.

Варто наголосити, що не важливо, чи є така форма, як соціальне

підприємство, а важливо з якою метою створюється бізнес. Тут інший підхід до бізнесу: не заради пільг ми створюємо підприємство, а для покращення якості життя вразливих груп населення чи громади загалом. Широкий спектр організаційно-правових форм успішних соціальних підприємств лише засвідчує перевагу цієї можливості.

– наявність людських ресурсів, які мало задіяні в традиційному бізнесі.

Зокрема:

- люди з інвалідністю;
- внутрішньо-переміщені особи;
- постраждали від збройних конфліктів;
- учасники військових дій;
- національні меншини;
- люди похилого віку;
- молодь з проблемами соціалізації;
- люди з важкими хронічними захворюваннями;
- люди, що вийшли з місць позбавлення волі;
- багатодітні родини.

Часто ці категорії громадян мають прекрасні вміння і навички (таланти), однак їхні «особливості» відлякують традиційних підприємців брати їх на роботу через силу-силенну міфів і стереотипів, а також через потребу створення універсального дизайну й адаптації робочих місць, що вимагає додаткових витрат.

Соціальне підприємництво не обов'язково допоможе подолати ці негативні стереотипи, але зробить працівників з перерахованих соціальних груп більш фінансово незалежними та впевненими у собі.

Враховуючи глобальний соціальний прогрес в Україні, культура споживання в Україні принципово змінилася. Якщо кілька років тому споживачі в основному звертали увагу на ціну, то зараз одночасно враховується країна-виробник, інгредієнти, термін придатності, а також наявність соціальної складової. Таким чином, відчуття причетності до

суспільно корисної справи через придбання необхідного товару чи послуги може стати вагомим аргументом на користь підтримки національного виробника та створення соціальних підприємств.

Враховуючи всі наведені вище можливості до розвитку соціального підприємництва, а також об'єктивну необхідність економії коштів місцевого бюджету, вважаємо доцільним розробку Тернопільською міською радою окремої програми розвитку та підтримки цього напрямку бізнесу.

Висновки до розділу 3

В умовах великої кількості соціальних проблем та соціально вразливих груп населення в Тернопільській міській громаді, соціальне підприємництво набуває все більшої актуальності. Очевидно, що міська влада має бути зацікавлена у створенні та розвитку соціального підприємництва, яке не лише вирішуватиме соціальну місію, але й забезпечуватиме низку інших взаємопов'язаних завдань - створення робочих місць, виробництво продукції, надання послуг, виконання робіт та, як наслідок, створення доданої вартості в макроекономічному вимірі. В ході вирішення даного питання нами визначено основні можливості для розвитку соціального підприємництва в Тернопільській міській громаді, серед яких: економічна ситуація; законодавство; наявність людських ресурсів, які мало задіяні в традиційному бізнесі; споруди у власності громади; лояльність споживачів до продукції соціальних підприємств; підтримка міжнародними фондами і організаціями.

Враховуючи необхідність використання інноваційних механізмів місцевого економічного розвитку для активізації економічної діяльності суб'єктів господарювання, нами визначено напрями їх застосування, дано характеристику та визначено інструменти.

Окремо обґрунтовано доцільність використання кластерного підходу до забезпечення місцевого економічного розвитку. Взаємодія складових елементів кластеру у формі територіальної організації виробництва та пряма

участь органів державного управління здатні забезпечити ефективний місцевий економічний розвиток.

ВИСНОВКИ

Місцеве самоврядування є однією із фундаментальних демократичних засад конституційного ладу України, а тому процеси його конституційного реформування є найважливішим чинником розвитку всієї системи української державності. Органи місцевого самоврядування – “виборні та інші органи територіальних громад, наділені повноваженнями вирішувати питання місцевого значення”

Організація місцевого самоврядування України передбачає здійснення виконавчими органами двох груп функцій: власних (самоврядних) та функцій органів виконавчої влади

Місцеве самоврядування виконує важливу роль у формуванні умов діяльності господарюючих суб’єктів на окресленій території. Іншими словами, це спосіб непрямого контролю їх діяльності у напрямі спільності цілей місцевого розвитку. Такого роду заходи орієнтовані, в першу чергу, на створення та розвиток технічної інфраструктури, забезпечення інституційної та організаційної підтримки (використання економічних стимулів або бар’єрів для ведення підприємницької діяльності.

Формування сприятливого економічного середовища є одним із головних завдань діяльності Тернопільської міської ради, що постійно вимагає удосконалення функцій управління та узгодження спільних дій.

Безпосередньо питаннями щодо економічної діяльності на території Тернопільської громади займаються Управління економіки, промисловості та праці, Управління стратегічного розвитку міста та Управління економіки, промисловості та праці Тернопільської міської ради.

Метою їх діяльності є реалізація державної економічної політики на території міста, забезпечення комплексного економічного і соціального розвитку міста, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів.

Механізм залучення співпраці підприємницьких структур у процес

розвитку територіальної громади в м. Тернопіль спрямований на: – сприяння підвищенню ділової активності малого та середнього бізнесу; – стимулювання розвитку суб'єктів підприємницької діяльності у пріоритетних галузях; – удосконалення інфраструктури підприємництва; – зменшення безробіття шляхом створення нових робочих місць; – залучення суб'єктів підприємництва до розв'язання соціально-економічних проблем місцевого рівня.

За результатами оцінки ефективності механізму залучення підприємницьких структур у процес розвитку територіальної громади Тернопільської міської ради за такими показниками як динаміка обсягу реалізації промислової продукції, обсяг реалізованої продукції на одного жителя, обсяг прямих іноземних інвестицій, обсяг експорту зовнішньої торгівлі товарами, виконання дохідної частини бюджету відмічено позитивну динаміку.

В умовах великої кількості соціальних проблем та соціально вразливих груп населення в Тернопільській міській громаді, соціальне підприємництво набуває все більшої актуальності. Очевидно, що міська влада має бути зацікавлена у створенні та розвитку соціального підприємництва, яке не лише вирішуватиме соціальну місію, але й забезпечуватиме низку інших взаємопов'язаних завдань - створення робочих місць, виробництво продукції, надання послуг, виконання робіт та, як наслідок, створення доданої вартості в макроекономічному вимірі. В ході вирішення даного питання нами визначено основні можливості для розвитку соціального підприємництва в Тернопільській міській громаді, серед яких: економічна ситуація; законодавство; наявність людських ресурсів, які мало задіяні в традиційному бізнесі; споруди у власності громади; лояльність споживачів до продукції соціальних підприємств; підтримка міжнародними фондами і організаціями.

Враховуючи необхідність використання інноваційних механізмів місцевого економічного розвитку для активізації економічної діяльності суб'єктів господарювання, нами визначено напрями їх застосування, дано

характеристику та визначено інструменти.

Окремо обґрунтовано доцільність використання кластерного підходу до забезпечення місцевого економічного розвитку. Взаємодія складових елементів кластеру у формі територіальної організації виробництва та пряма участь органів державного управління здатні забезпечити ефективний місцевий економічний розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бліщук К. М. Інноваційні інструменти місцевого економічного розвитку. *Ефективність державного управління*. 2019. Вип. 2. С. 177-188.
2. Васильченко Г. В. Глобалізація економіки і місцевий економічний розвиток. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Економіка*. 2015. Вип. 11. С. 45-49.
3. Васильченко Г.В. Місцевий економічний розвиток: досвід Канади. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2012. Вип. 8(1). С. 179-185.
4. Верховна Рада України. Офіційний веб-портал URL: <https://www.rada.gov.ua/>
5. Війна та регіони України: як змінюється привабливість для підприємців. URL: <https://business.dii.gov.ua/cases/novini/vijna-ta-regioni-ukraini-ak-zminuetsa-privablivist-dla-pidpriemciv>
6. Гнатів О. Роль органів місцевого самоврядування залучення підприємницьких структур у процес розвитку територіальної громади. Матеріали наукової інтернет-конференції студентів та молодих вчених кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу ЗУНУ «Інноваційні технології в менеджменті та публічному управлінні» (Тернопіль, 10.11.2022 року).
7. Грищенко, І. М. Характеристика принципів діяльності органів місцевого самоврядування України. URL: <http://nbuv.gov.ua>
8. Громади і бізнес: чому співпраця взаємовигідна. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14159>
9. Дегтярьова І. О. Інструменти інноваційного розвитку регіону: зарубіжний та вітчизняний досвід застосування. URL : <http://academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10diovdz.pdf> (дата звернення: 20.10.2022).
10. Деркач В. А. Механізм розробки стратегії місцевого економічного розвитку. *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип. 2. С. 331-338.
11. Децентралізація в Україні: соціологічний погляд. *Швейцарсько-*

український проект "Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO". К.: ТОВ "Софія-А", 2013. 160 с.

12. Желюк Т. Л., Микитюк П. П., Августин Р. Р. Архітектоніка управління збалансованим розвитком національної економіки: монографія. Тернопіль : Крок, 2017. 338 с.

13. Желюк, Т. Нові можливості та виклики для місцевого економічного розвитку/ URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42993/1/%D0%96%D0%B5%D0%BB%D1%8E%D0%BA.pdf>

14. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" із змінами та доповненнями № 24, 1997, Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

15. Індекс інвестиційної привабливості України сягнув 10-річного мінімуму. URL: <https://finclub.net/ua/news/indeks-investytsiinoi-pryvablyvosti-ukrainy-siahnuv-10richnoho-minimumu.html>

16. Індекс публічності місцевого самоврядування. URL: <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/City-Democracy-Index-2020.pdf>

17. Інструменти економічного розвитку територій. URL: http://www.ppv.net.ua/uploads/work_attachments/Local_Economic_Development_Toolkit_UA.pdf (дата звернення: 18.10.2022)

18. Конституція України URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

19. Крамаренко О. А. Роль бюджетної політики в забезпеченні місцевого економічного розвитку. *Економіка. Фінанси. Право*. 2015. № 12(2). С. 34-37.

20. Кушнір, М. Стан нормативно-правового забезпечення місцевого самоврядування в Україні. URL: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/april08/25.htm>

21. Майнзюк, К., Джигир Ю. Фіскальна децентралізація та ризики для державної єдності в Україні. Концепція дослідження для методологічного обговорення URL: <http://www.fiscoid.com/download.php?m=an&l=ua&id=98>

22. Малик Я. До питання про взаємодію органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні. *Ефективність державного управління:*

зб. наук. праць. 2015. Вип. 43. С. 295-302

23. Маркетингове забезпечення сталого розвитку міського громадського транспорту: монографія / Т. М. Борисова, Г. Л. Монастирський, Р. Б. Окрепкий [та ін.] ; за ред. Т. М. Борисової, Г. Л. Монастирського. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2019. 220 с.

24. Методика формування спроможних територіальних громад – маршрутна карта і покроковий план для добровільного об'єднання громад. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248000613

25. Монастирський Г. Екологічні та енергетичні підходи до забезпечення інноваційного розвитку муніципальної транспортної логістики. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. Вип. 4. С. 7-18.

26. Монастирський Г. Л. Муніципальний сектор економіки: методологія дослідження. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2009. Випуск 5. С. 9-12.

27. Нейкова І. Державно-приватне партнерство як складова інвестиційного механізму інноваційного розвитку. *Науковий вісник Національного університету ДПС України*. 2010. № 1(48). С. 152-160

28. Полинюк Н. І. Роль місцевих бюджетів в економічному розвитку регіонів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер. : Економічні науки. 2016. Вип. 18(2). С. 146-149

29. Постанова Кабінету Міністрів України " Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки" від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

30. Постанова Кабінету Міністрів України "Деякі питання державного фонду регіонального розвитку" від 18.03.2015 р. №196. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/196-2015-%D0%BF>

31. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад" від 08.04.2015 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF>

32. Про державно-приватне партнерство: Закон України № 2404-VI від 01.07.2010 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення: 19.10.2022).
33. Розвиток бюджетної децентралізації в Україні: наукова доповідь. URL: <http://ief.org.ua/docs/sr/292.pdf>
34. Рубцов, В. П. Індикатори та моніторинг у муніципальному управлінні. Науково-практичний посібник. К.: Гнозис, 2012. 148 с.
35. Світличний О. В. Теоретико-правові засади місцевого економічного розвитку в Україні. *Вісник Криворізького національного університету*. 2013. Вип. 34. С. 301-305
36. Сердюкова О. Державно-приватне партнерство як інструмент інноваційного розвитку територіальних громад. *Ефективність державного управління*. Львів: ЛРІДУ НАДУ. 2012. С. 323-329.
37. Слава С. С. Організаційно-функціональна основа економічного розвитку громад та особливості її потенційної динаміки в умовах децентралізації влади. *Проблеми економіки*. 2016. № 2. С. 50-57
38. Старікова Н. Проблеми об'єднання громад. Асамблея громадських організацій малого та середнього бізнесу. 2015. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwisnru358z7AhVN6CoKHUvFAX8QFnoECBEQAQ&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbuv%2Fcgiiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2Fapdy_2015_2_15.pdf&usg=AOvVaw39fr03mH_WWsMxxHPluwX5
39. Суть реформи органів місцевого самоврядування (децентралізації). За матеріалами МЦПД. URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/verstka_decentralizaciya.pdf
40. Тернопільська міська рада. Офіційний сайт. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/>

41. Чугунов О. І. Бюджети місцевого самоврядування як інструмент соціально-економічного розвитку територій. *Економічний вісник університету*. 2014. Вип. 23(1). С. 261-266.
42. Шкільняк М.М, Овсянюк-Бердадіна О.Ф., Крисько Ж.Л., Демків І.О. Менеджмент: Навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 315 с.
43. Яресько Н. Бюджетна децентралізація – це не додаткові субвенції із збереженням "схем". URL: <http://www.epravda.com.ua/news/2015/01/16/521924>
44. UkraineInvest Your Investment Matters. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/uk/slide/invest-in-ukraine-now/>